

УКРАЇНСТВО і МОСКВОФІЛЬСТВО

14.282

серед

українсько-руського народу

в Галичині.

Написав

МИХАЙЛО ЛОЗИНСЬКИЙ.

Л Ъ В І В.

1909.

Накладом д-ра Володимира Бачинського.
З друкарні Івана Айхельбергера і Сп. Львів, Ринок ч. 10.
Дім „Просвіти“.

Братя Селяни!

В сій книжочці хочу Вам розказати, як то наш нарід приходив до тої свідомости, що він не є нічий слуга, нічий невільник, тільки такий самий окремий, самостійний нарід, як і інші народи, та що він повинен бути паном і господарем на своїй землі. Хочу Вам розказати, звідки взяли ся в нас партії і котрі з тих партій ширили ту нашу народну свідомість, а котрі ослаблювали її, укріпляючи чуже ярмо над нами. Хочу Вам розказати, чого ми доробили ся доси, щоб Ви в теперішніх тяжких часах не тратили надії і віри в ліпшу будучність, яка певне засияє нам, коли тільки будемо вміти здобути собі її. Хочу вам розказати, що для Вас добре, а що зле, що веде Вас до ліпшої будучности, а що до згуби. Все те Ви мусите пізнати, щоби знати, як бороти ся за ліпшу долю, яку тільки Ви самі своїми власними руками можете собі здобути.

Про все те я буду розказувати, а Ви будьте ласкаві послухати.

ЯК ПОЧАЛА СЯ НАША НАРОДНА СЬВІДОМІСТЬ?

Важка неволя, якої зазнавав наш нарід під панованєм польської держави, довела до того, що всі висші верстви нашого народу спольщили ся і стали ворогами та гнобителями свого власного народу. Вірним своїй народности, своїй рідній мові остав лиш селянин. Але він, коротаючи весь свій вік в тяжкім панщизнянім ярмі, був такий темний та прибитий, що і в голову йому не приходило, що він є такий самий нарід, як і інші народи, та що має такі самі права до свобідного житя.

І між тими панами, що мучили нашого селянина панщиною, і таки між самим селянством запанувала така думка, що наша мова, мова нашого селянства, се мова хлопська, — а мова тих, що панували над ним, мова польських панів та підпанків, се мова панська. Та думка була така сильна, що коли хто з нашого народу тільки трохи видрапав ся в гору, між панів, то зараз покидав свою рідну мову і приймав польську. Навіть в домах наших сьвящеників панувала польська мова, — що більше, навіть проповіді в наших церквах го-лошено по польськи. Ніхто й не думав про те, що наша мова може бути так само, як мова польська, мовою цілого народу, що нею можуть говорити учені і просьвічені люди, що нею можна видавати книжки і газети. Всі гадали, що як хто лиш перестане бути хлопом, то й мусить покинути свою рідну мову.

Так було за часів панованя польської держави над нашим народом, — так остало й тоді, коли по упадку польської держави наш нарід в Галичині дістав ся під панованє Австрії.

Але так не могло бути вічно. І серед нашої спольщеної інтелігенції знайшли ся люди, котрі видячи, як розвивають ся інші народи,

зрозуміли, що не треба їм покидати мови свого народу, тільки треба ту мову розвивати так, щоб вона могла стати мовою цілого народу, отже не тільки селян, але також просвічених людей.

Тими людьми, що перші в Галичині прийшли до такої думки і почали її голосити, були молоді студенти теології (пізніші священники) Маркіян Шапкевич (1811—1843), Яків Головацький (1814—1888) та Іван Вагилевич (1811—1866), названі також „Руською Трійцею“. Вони то почали записувати народні пісні та оповідання, які пустили в світ в книжці, що називала ся „Русалка Дністрова“, а також самі почали писати поезії та оповідання народною мовою, то є такою, якою говорить простий сільський нарід.

Такий був початок нашої народної свідомости в Галичині.

НАША НАРОДНА СЬВІДОМІСТЬ ПЕРЕХОДИТЬ НА ПОЛІТИЧНЕ ПОЛЕ.

Отсі перші прояви нашої народної свідомости показали ся на кільканацять років перед знесенем панщини. Коли-ж настав 1848-ий рік, рік знесеня панщини, і всі народи почали домагати ся для себе права жити своїм житєм, наша народна свідомість значно розширила ся. Інтелігенції (головно священників), котра відчувала свою народну спільність з простим народом, було тоді в нас уже стільки, що вона могла виступити перед світом, домагаючи ся прав для нашого народу і його мови.

Власне в 1848 р. руська інтелігенція закладає політичне товариство „Головну Руську Раду“. Та „Головна Руська Рада“ в своїй програмі виразно заявляє, що наш руський нарід у Галичині, на Буковині й Угоршині разом з на-

шими братами на Україні в російській державі є самостійним народом, окремим від народу польського і російського. На сій підставі „Головна Руська Рада“ домагала ся для нашого народу в Австрії таких самих національних прав, які мають всі інші народи держави.

Найважнішим домаганєм „Головної Руської Ради“ було: поділити Галичину на часті польську і руську, так, щоби Поляки не могли мішати ся до справ руського народу, і завести в школах, урядах і загалом в цілім публичнім житю руської часті Галичини руську мову.

В діяльності Маркіяна Шашкевича і товаришів наша народна сьвідомість виявила ся перший раз літературно, то значить, в заведеню мови нашого народу до книжок. А в домаганях „Головної Руської Ради“ наша народна сьвідомість виявляєть ся політично, то значить, „Головна Руська Рада“ домагаєсь ся таких політичних порядків, серед яких наш нарід міг би жити і розвивати ся як окремий нарід.

Ось-так від часів „Руської Трійці“ до 1848 року наша народна сьвідомість уже так розвила ся, що в 1848 р. наш нарід устами „Головної Руської Ради“ заявив виразно, що він є самостійний нарід, окремий від народу польського і російського, та що він хоче як самостійний нарід жити і розвивати ся на своїй землі.

ОСЛАБЛЕНЄ НАШОЇ НАРОДНОЇ СЬВІДОМОСТІ ПО 1848 РОЦІ. — МОСКВОФІЛЬСТВО.

Але не всі ті, що в 1848 р. ось-так зазначили нашу народну сьвідомість, остали вірні тій своїй думці. Коли вони бачили, який наш нарід темний і бідний, а які наші найблизні сусіди-Поляки просьвічені, багаті і могуті; коли вони почали мірити в своїх думках, скільки то праці треба, щоби дорівнати Полякам, — то

огорнула їх зневіра. Вони втратили віру, щоб наш нарід своїми власними силами міг коли дорівнати Полякам, їх напав страх, що Поляки готові наш нарід зовсім спольщити.

І вони почали оглядати ся за ратунком таї спинили ся своїми очима на Росії. Тому, що наш нарід і нарід російський повстали з одного спільного пня таї що оба сі народи маюць спільні букви, а також спільну віру і спільні церковні книги *), — їм почало здавати ся, що наш нарід і нарід російський, се один нарід. Вони не знали на стільки історії, розвитку і життя-буття ані російського ані нашого народу, щоби зрозуміти, що оба сі народи в своїм історичнім розвитку так далеко відійшли від свого спільного пня, що про один нарід не може тут бути мови. Вони думали собі, що як тільки скажуть, що наш нарід і нарід російський, се один нарід, то на наш нарід якби якимсь чудом сплине все те, чого доробив ся нарід російський.

І вони заперечили те, що сказала була в 1848 році „Головна Руська Рада“. „Головна Руська Рада“ сказала, що наш нарід є самостійним народом, окремим від народу польського і російського, — а вони сказали, що наш нарід, се тільки часть російського народу.

На те, що деякі провідники нашого народу проголосили, що він є частью народу російського, крім зневіри у власні сили склали ся ще й інші причини. Австрійський уряд, який в 1848 р. відносив ся до Русинів досить прихильно, лишив їх знов на ласку і неласку Поляків. Також деякі Росіяни, з якими про-

---

*) Пригадуємо, що наш нарід тільки в Галичині й на Угорщині визнає греко-католицьку віру. Всі інші Русини (коло 25 мільйонів на російській Україні і нал 300 тисяч на Буковині) визнають

відники нашого народу мали зносини, старалися їх переконати, що наш нарід і нарід російський, се один і той сам нарід. Але головною причиною була зневіра у власні сили свого народу.

І коли в 1866 р. Австрія програла війну з Прусією, тим провідникам нашого народу здавалося, що Австрія туй-туй розпадеться та що Галичину забере Росія. Тоді вони, сподіваючися близького приходу Росії, проголосили прилюдно в своїй газеті „Слово“, що **наш нарід і нарід російський, се один нарід, а наша мова і мова російська, се одна мова.**

Ось-так почалося в нас москвофільство, то значить, партія, яка каже, що наш нарід і нарід російський (московський), се один нарід.

Але як для одного чоловіка, так і для цілого народу нема нічого гіршого, як стратити віру в свої власні сили і спуститися на чужу поміч. І се дуже добре показалося на дальшій розвитку москвофільства. Можна сміло сказати, що коли-б наш нарід в своїм розвитку був лиш того доробився, що під проводом москвофільства, то теперішнє його положення було би дуже сумне. Зрештою се кождий сам побачить, бо дальше ми ще докладно розкажемо, чого то доробилися москвофіли.

Та найперше будемо розказувати про ту народну роботу, яка не дала нашому народови запропаститися через зневіру москвофілів у його власні сили.

НАРОДОВЦІ — УКРАЇНЦІ.

На щастя не вся руська інтелігенція стратила віру у власні сили свого народу і стала москвофільською. Були між нею й такі люди, що остали вірні програмі „Головної Руської Ради“ з 1848 року.

Межи старим поколінням таких людей було не багато, але за те було їх значне число між молодшими, які почали доростати і брати ся до народної роботи коло 1860 року. Особливо великий вплив на се молоде покоління мали поезії Тараса Шевченка та інших наших тогочасних письменників з російської України. Ті українські письменники писали чисто-народною мовою найбільше про простий нарід, про його долю і недолю та про те, як йому допомогти до ліпшої долі. І ті їх твори розпалювали в серцях тодішньої руської молодіжи в Галичині також любов до народної мови і до нашого простого народу, який тою мовою говорить.

Се покоління казало, що треба руській інтелігенції говорити й писати такою мовою, якою говорить простий нарід, що треба ту мову зробити мовою просвічених людей, мовою газет і книжок, та що в тій мові треба просвічати простий нарід і помагати йому добивати ся ліпшої долі.

Через те, що те покоління вживало народної мови і хотіло працювати для простого народу, назвало ся воно *народовцями*. А щоби зазначити, що і в австрійсько-угорській державі в Галичині, на Буковині й Угорщині і в Росії на Україні живе той сам наш нарід, окремий від народу польського і російського, воно почало називати ся *Українцями*, а наш нарід *українським*.

З огляду на те, що найбільша часть нашого народу живе власне на російській Україні, назви: *Україна*, *Українець*, *український* почали що-раз більше приймати ся на означенє цілого нашого народу. Тепер ті назви загально уживають ся як у нас самих, так і в чужинців.

УКРАЇНЦІ — І МОСКВОФІЛИ.

Ось-так руська інтелігенція розділила ся на два табори.

Один табор, се табор нашої народної свідомости, табор український. Він каже, що Русини в Галичині, на Буковині й Угорщині під Австрією та на Україні під Росією, се один нарід, самостійний і окремий від народу польського і російського. Він каже, що наш нарід мусить власними силами доробляти ся ліпшої долі, щоби міг зрівняти ся з іншими народами, як Росіяни, Поляки, Чехи, Німці та інші. Він каже, що руською книжною, письменною мовою повинна бути мова простого народу, бо мова не повинна ділити синів одного народу на „панів“ і „хлопів“, але всі сини одного народу повинні говорити і писати одною мовою.

Так виглядає табор народної свідомости. До сього табору належала ще перед 1848 роком „Руська Трійця“; до сього табору належала „Головна Руська Рада“ в 1848 р.; до сього табору належали зсі ті, що називали ся *народовцями*; до сього табору належать всі ті, що називають ся *Українцями*.

Другий табор, се москвофіли. Вони кажуть, що наш нарід не є самостійним народом, тільки частю народу російського. Вони не вірять, щоби наш нарід доробив ся ліпшої долі власними силами, і кажуть йому сподівати ся на чужу поміч. Вони кажуть, що мова нашого народу, се мова проста, „мова пастухів і свинопасів“, яка не лицює просвічених людям, якою не випадає писати в газетах і книжках. Вони кажуть, що для просвічених людей, для газет і книжок, є мова російська, мова, якою говорять царі, князі таї всяке инше панство російське, — отже хто хоче бути

просьвіченим чоловіком, той повинен покинути рідну мову нашого народу і присвоїти собі мову російську.

Ось-так москвофіли ділять наш нарід на таких, що говорять по панськи, і на таких, що говорять по хлопськи, „мовою пастухів і свинопасів“.

Сьмішні вони з тим своїм діленєм — так само, як той урльоппник, що прийшовши з війська, не хоче говорити своєю рідною мовою, тільки закидає то по польськи, то по німецьки, гадаючи, що так буде більше по панськи.

Та москвофіли не лише сьмішні, вони також шкідливі. Щоби зрозуміти, чим вони є для нашого народу, яку шкоду йому приносять, запитаємо найперше, як ми назвали би чоловіка, котрий казав би, що наша мова є проста, хлопська, а за те польська мова є панська, тай радив би нам покинути нашу мову й перестати вважати себе окремим народом, а прийняти мову польську і вважати себе Поляками?!

Ну, такого чоловіка не можна назвати инакше, як зрадником і ворогом нашого народу! — так певне скаже кождий.

А тепер подумаймо, що москвофіли радять нам як-раз так само. Кажуть, що наша мова є проста і хлопська, прозивають її „мовою пастухів і свинопасів“, а за те вихваляють мову російську, для нашого народу чужу і незрозумілу, величають її як мову панську, мову царів, князів та всякого панства. Кажуть, що ми не є окремий і самостійний нарід, тільки часть російського народу, та що ми повинні відректи ся своєї рідної мови і прийняти за свою мову російську.

Отже що-ж вони є, як не такі самі зрадники і вороги нашого народу, як ті, що хотіли би наш нарід спольщити?! Вони нищать нашу народну сьвідомість, хотять переробити нас на

Росиян. Та ще ніколи нікому не вдалося переробити цілий нарід на щось інше, ніж він є з природи, — отже таке перероблюванє тільки шкодить народови, бо розділює його на двоє і спиняє зріст його народної сьвідомости й сили.

На такі то два табори поділила ся руська інтелігенция. Розумієть ся, що кождий з тих таборів старав ся приєднати для своєї думки цілий наш нарід.

Тепер ми розкажемо, як ті два табори працювали для нашого народу і яку користь нашому народови принесла та їх робота.

ЯК ПРАЦЮВАВ І ПРАЦЮЄ ДЛЯ НАШОГО НАРОДУ УКРАЇНСЬКИЙ ТАБОР?

1. Політика.

Як ми вже згадували, наші народні діячі в 1848 р. заложили у Львові краєве політичне товариство „Головну Руську Раду“, а по інших містах нашого краю закладано такі самі повітові „Руські Ради“. Але конституцію з 1848 р. правительство дуже швидко скасувало, наслідком чого всі політичні товариства мусіли розв'язувати ся.

По приверненю конституції в 1867 р. нечисленне молоде покоління народовців займало ся головно літературними і просьвітними справами, коли тимчасом у політиці все ще вели перед москвофіли.

Аж тоді, як ідея самостійности нашого народу через літературну і просьвітно-культурну діяльність народовців пустила міцне коріне не тільки між інтелігенцією, але і між простим народом, почали народовці заходити ся коло того, щоби провід політики нашого народу взяти в свої руки. В тій ціли закла-

дають вони в грудні 1885 р. краєве політичне товариство „*Народну Раду*“. Се товариство проголосило ту саму національно-політичну програму, що „*Головна Руська Рада*“ в 1848 р. Воно заявило, що наш нарід є народом самостійним і окремим від народу польського і російського. Се свідчить зовсім ясно, що власне український національний рух остав вірним тій народній програмі, яку приголосили наші діячі в 1848 р.

„*Народна Рада*“, як краєве політичне товариство народовців, мала в політичнім житю нашого народу велике значінє. Тепер виділ „*Народної Ради*“, разом з членами, вибраними на „*Народнім З'їзді*“, творить „*Народний Комітет*“, який є найвисшою властю української національно-демократичної (народної) партії.

Розумієть ся, що зі зростом політичної свідомости серед нашого народу в повітових містах нашого краю позакладано повітові політичні товариства: „*Народні Ради*“, „*Селянські Ради*“, „*Хлопські Ради*“, „*Народні Волі*“, „*Поступи*“ і ин., які знаходять ся в руках всіх трьох українських партій.

З початку весь табор нашої народної свідомости творив один політичну партію народовців і вів одну політику. Але хто знає жите інших новочасних народів, як Англіїців, Французів, Німців або хоч-би наших сусідів-Поляків, той зрозуміє дуже добре, що цілий нарід не може вести одної політики.

Бо що то є політика? Слово *політика* видумали ще старинні Греки. *Поліс* у грецькій мові значить дословно *місто*, а далі *громада*, *державна*, бо в Греції кожде місто мало свою окрему громадську управу, а багато міст було самостійними державами. Від сього слова *поліс* пішло власне слово *політика*, яке значить: *дбанє, діяльність для добра міста*,

громади, держави, — загалом діяльність для добра народу.

Та потреби кожного народу дуже численні, а діяльність для заспокоєння тих потреб мусить бути дуже велика і широка, — отже зрозуміла річ, що цілий нарід не може мати про ту діяльність — значить: про політику — однакової думки. Се тим більше неможливо, бо нарід складається з окремих суспільних клас, яких інтереси не тільки неоднакові, але дуже часто собі противні, отже й кожда суспільна класа має інакші погляди на політику. Загалом кажучи, кождий політичний напрям каже, що він хоче, щоб народови було як найліпше. Але один думає, що народови буде найліпше, коли він осягне те і те, а другий знов каже, що коли він осягне щось инше; один думає, що така дорога до народного добра найліпша, а другий знов показує дорогу, яка йому видається ще ліпшою.

Ось-так повстають серед кожного народу партії.

Очевидно, що й наш нарід мусить розвивати ся такими дорогами, як инші народи, та що так само і серед нашого народу мусіли з часом повстати партії.

Як уже сказано, з початку цілий український табор творив одну партію народовців. Але з часом програма і діяльність тої партії перестала вдоволяти всіх народних діячів, особливо з молодшого покоління. На підставі західно-європейської науки про громадські справи і на підставі того, що вони побачили, приглядаючи ся життю-буттю нашого народу, прийшли вони до переконання, що треба би інакше повести роботу для народного добра. Щоб могли вести ту роботу по своїй думці, ті люди заложили в 1890 р. українську радикальну партію.

Але через якийсь час і радикальна партія перестала вдоволяти всіх своїх членів. З початком 1899 року деякі радикали виступають з радикальної партії і разом з кількома іншими нашими людьми, які працювали головню між міськими робітниками, закладають українську соціально-демократичну партію, на подобу соціально-демократичних партій серед інших народів.

Тимчасом наш нарід в своїм політичнім розвитку поступив на стільки вперед, що з огляду на той розвиток, а також з огляду на програму і діяльність партії радикальної і соціально-демократичної програма партії народовців показала ся застарілою і не достаточною. Її треба було змінити, тим більше, що деякі з визначних радикалів обіцували вступити до сеї партії, коли вона змінить свою програму відповідно до їх бажаня. Така зміна наступила в грудні 1899 р. Тоді то на з'їзді у Львові партія народовців змінила свою програму в дусі, більше відповіднім для потреб широких народних мас, ухвалила перевести ліпшу організацію своїх членів у краю і прийняла нову назву, називаючи себо національно-демократичною або народною партією.

Від того часу табор нашої народної свідомости складаєть ся з трох політичних партій: 1) національно-демократичної, 2) радикальної і 3) соціально-демократичної. При перших виборах до парламенту на основі загального, рівного, безпосередного і тайного голосованя кандидати національно-демократичної партії дістали 267 тисяч 637 голосів, кандидати радикальної партії 79 тисяч 648 голосів, кандидати соціально-демократичної партії 28 тисяч 607 голосів. Сі числа показують нам в приближеню (бо докладної міри на се нема), який вплив на наш нарід має кожда з сих трьох партій.

Всі отсі партії стоять на спільній національній основі, то значить, уважають наш нарід за нарід самостійний і окремий від народу польського і російського. Вони хотять, щоб наш нарід міг свобідно жити і розвивати ся на своїй землі та щоби його ніхто не неволив. В тій ціли домагають ся вони поділу Галичини на часть польську і українську та утвореня з української части Галичини і української части Буковини окремого коронного краю, в яким наш нарід мав би повну автономію на підставі загальнодержавних австрійських законів.

В справах політичних всі три українські партії домагають ся признаня цілому народови всіх політичних прав, у першій мірі загального, рівного, безпосередного і тайного виборчого права до загально-державного парламента, до краєвого сойму, до рад повітових і громадських.

В справах економічних всі три українські партії домагають ся, щоби земля, яка тепер бодай через половину знаходить ся в руках дідичів, перейшла в руки селянства. Тай загалом стоять вони за економічними інтересами селянина і робітника проти дідича і фабриканта.

Ідеалом усіх трьох українських партій є, щоб наш нарід, який тепер розділений між три держави: Австрію, Угорщину і Росію, злучив ся разом і щоб уся наша земля була свобідна, самостійна і від нікого незалежна. Отсей національний ідеал нашого народу називається *Вільна і Самостійна Україна*, або, як співав Шевченко, „*Україна без холопа і без пана*“, то значить, де ніхто не буде над ніким панувати, де всі будуть рівні і вільні люди.

Ось-так табор нашої народної свідомости складаєть ся з трьох партій, які лучить одна спільна національна ідея, а ріжняться ся

вони поглядами про те, які громадські порядки були би для нашого народу найліпші та яким способом дійти до тих порядків.

Та ті різниці між українськими партіями значно менші, як різниці між партіями інших народів, приміром між польською шляхтою і польськими соціальними демократами. Причина сього та, що серед нашого народу нема богатих верств, а переважно самий бідний робучий нарід, отже й різниці між партіями, які опирають ся на тім біднім робучім народі, не можуть бути такі великі, як між партіями інших народів, серед яких іде завзята боротьба між богатими верствами і бідними робучими масами.

Се зрештою найліпше видно при всіх важніших народних рухах, як вибори, страйки і т. д., де звичайно всі українські партії ідуть рука в руку. Так само і в австрійськiм парляменті і в галицькiм соймі українські національно-демократичні і радикальні послы творять разом один спільний клуб, а українські послы соціально-демократичні, хоч засідають в однім клубі з соціально-демократичними послами інших народів, але підпирають домагання нашого народу разом з послами національно-демократичними і радикальними.

Що зробили доси українські партії для нашого народу, сього не будемо тут докладно розказувати, бо на те треба би хйба написати окрему велику книгу. Скажемо лиш загально: Вони ширили між нашим народом сьвідомість його прав і вчили його бороти ся за ті права. Для осьвідомлення нашого народу вони видали мільйони газет і брошур, скликали мільйони віч і зборів. Вони навчили наш нарід бороти ся страйками за ліпші зарібки на панських ланах. Вони зорганізували в 1906 р. той величезний рук за виборчою реформою до парляменту, який був обхопив цілий наш край.

Сею своєю діяльністю українські партії приєднали собі весь наш нарід. І тепер сміло можна сказати, що цілий наш нарід, ідучи за нашими партіями, стоїть твердо і непохитно в таборі нашої народної свідомости, в українським національнім таборі.

2. Просьвіта.

Ще з часів панованя Польщі, коли то на нашій землі мали велике значінє церковні братства, які бороли ся за руську віру і дбали за народну просьвіту, остало Русинам львівське церковне братство „*Ставропигійський Інститут*“. А в 1848 р. наші діячі дали почин до заснованя „*Народного Дому*“ у Львові і заложили для плеканя нашої літератури і науки „*Галицько-руську Матицю*“.

Але по 1848 році, коли то наша народна свідомість ослабла і почало зростати москвофільство, всі ті товариства опинили ся в москвофільських руках. А діставши їх раз у руки, москвофіли вже їх зі своїх рук не випустили і в тій ціли не приймали й не приймають до тих товариств нікого з табору нашої народної свідомости. Оттак то ті три найстарші наші товариства для нашого народного розвитку пропали і не приносять для нього ніякої користи, тільки шкоду, бо служать орудєм для ширеня москвофільства.

І коли з новим зростом нашої народної свідомости (коло 1860 р.) тодішне молоде поколінє нашої інтелігенції хотіло забрати ся до праці для нашого народного розвитку, то мусіло зачинати все з початку.

Найперше założено у Львові „*Руську Бесїду*“, щоби львівські Русини мали де зійти ся прочитати свою газету, книжку, та поговорити про різні народні справи. Було се в тих

часах одиноке товариство, яке можна було заложити, бо на інші товариства тодішні закони не дозволяли. Найважнішим ділом „Руської Бесіди“ було заложенє „Руського Народного Театру“. Тепер, коли наших товариств є вже й у Львові й по інших містах багато, „Руська Бесіда“ не має такого значіння, яке мала в початках свого існування. За те заложений нею „Руський Народний Театр“ має велике значінє для національно-культурного життя нашого народу.

Коли москвовіли — як уже сказано — не вірили, щоб наш простий нарід своїми силами міг до чогось прийти, і покладали всі свої надії на поміч Росії, — то народовці стояли власне на тім, що нарід мусить сподівати ся лиш на свої власні сили і тому треба його просьвічувати, щоб він знав, що йому робити, якими дорогами йти до ліпшої долі. І власне для ширеня просьвіти між нашим простим народом заложено в 1868 р. товариство „Просьвіту“ у Львові, яка недавно (8 грудня 1908 р.) обходила 40-літний ювілей своєї діяльності *).

За тих 40 літ „Просьвіта“ розросла ся на всю нашу землю, несучи слово правди і науки під сільські стріхи. Тепер має вона по всім нашим краю коло 15.000 членів, по повітових містах 50 філій, а по місточках і селах над 2.000 читалень. При читальнях є багато крамниць, позичкових кас і шпіхлїрів. Кождий член „Просьвіти“ дістає що місяця безплатно гарну книжку і що року великий календар. Таких членських книжочок видала „Просьвіта“ за 40 літ над 300 в 2 міліонах 325 тисячах 115 примірників. Крім того видає

*) Докладний образ діяльності „Просьвіти“, надає книжочка: Сорок літ діяльності „Просьвіти“. (В 40-літний ювілей товариства). Написав Михайло Лозинський. З портретами, ілюстраціями і мапою. Львів 1908. Коштом і заходом товариства „Просьвіти“. Ціна 50 сот.

„*Просьвіта*“ поучаючи газету „*Письмо з Просьвіти*“ і маленькі гарні книжочки „*Просьвітні Листки*“. У Львові в Ринку, ч. 10., має „*Просьвіта*“ свій власний дім — велику двоповерхову каменицю і загалом гарний маєток, який дає за поруку, що се наше товариство має за певнену будучність і буде що-раз більше працювати для ширеня просьвіти між нашим народом.

Яке значінє для нашого народу має „*Просьвіта*“, се показав найліпше перший український просьвітно-економічний конгрес, який вона скликала на 1 і 2 лютого с. р. до Львова в честь свого 40-літнього ювілею. В сім конгресі взяло участь над 800 людей, і то не тільки з Галичини й Буковини, але приїхали на нього також делегати з російської України. В численних рефератах і дискусиях конгрес дав огляд нашої дотеперішньої праці для ширеня просьвіти і піднесеня економічного добробуту нашого народу і застановляв ся над тим, як повести ту працю в будучности.

По „*Просьвіті*“ прийшла черга на „*Товариство імени Шевченка*“. Се товариство założено у Львові 1873 р. при помочи наших діячів з російської України. Заложенє його було викликане також пекучою народною потребою. Коли москвофіли казали, що мова нашого народу, се „мова пастухів і свинопасів“ та що такої „хлопської“ мови не годить ся заводити до вчених книжок, тільки треба в них уживати „панської“ мови російської, — то Українці зрозуміли, що тільки тоді наш нарід стане просьвіченим і культурним народом, коли виплекає літературу і культуру в своїй рідній мові. І власне для плеканя рідної літератури założено „*Товариство ім. Шевченка*“. Коли-ж се товариство зросло в силу, а також розвиток

нашої літератури поступив значно на перед, тоді перемінено се товариство на „*Наукове Товариство ім. Шевченка*“. Стало ся се 1892 р. З того часу се товариство розвинуло дуже широку наукову діяльність, яка здобула йому признанє найвисших наукових товариств інших народів. Ми не будемо тої діяльності описувати тут докладно, бо се забрало би за багато місця. Досить буде сказати що „*Наукове Товариство ім. Шевченка*“ стало осередком нашого наукового життя, що воно видає 12 окремих наукових видань з ріжних областей науки та що навіть найвисша наукова інституція в російській державі, т. зв. „*Императорская Академія Наукъ*“ висловляєть ся про його наукову діяльність з найбільшим признанєм.

Для розвитку нашого народу треба було подбати також о рідне шкільництво. В сій ціли заложено в 1881 р. у Львові „*Руське Товариство Педагогічне*“. Се товариство має тепер над 3.000 членів і 42 філії по краю. У Львові заложило й удержує воно три руські приватні школи: 1) приватну руську жіночу семінарію учительську, де руські дівчата вчать ся на народних учительок, 2) руську народну школу вправ при тій семінарії і 3) руську віділову жіночу школу імени Шевченка, де руські дівчата дістають висшу осьвіту. Коли взяти на увагу, що місто Львів захопили в свої руки Поляки, які в міській раді докладають усіх сил, щоб тільки не допустити до закладання публичних руських шкіл у Львові, то зрозуміємо, яке велике значінє мають сї руські школи „*Руського Товариства Педагогічного*“, вони ратують львівських Русинів від спольщення. Та на сїм не кінець. „*Руське Товариство Педагогічне*“ удержує також чотири великі бурси (три для хлопців і одну для дівчат), де руські ученики за малою оплатою або й безплатно дістають одержанє, опіку

і поміч в науці. Так само філії сього товариства удержують бурси для руських учеників. „Руське Товариство Педагогічне“ веде також видавничу діяльність: для руських учителів видає газету „Учитель“, для руських дітей газету „Дзвінок“, а крім того видає книжочки, головню для дітей.

Коли по всіх краях почато закладати висші школи також для дівчат, Українці заложили в Перемишли товариство „Руський Інститут для дівчат“; є се висша жіноча школа (т. зв. ліцей) разом з мешканєм для учениць.

Для тої самої ціли заложено в 1906 р. у Львові приватну руську жіночу гімназію.

Як відомо, скрізь по світі люди, прихильні народній просвіті, закладають т. зв. народні університети. Є се товариства, які устроюють загально приступні наукові виклади зі всіх областей науки, щоб і люди, які не мали змоги ходити до висших шкіл, могли здобути собі наукове знанє. Отже сього року заложено такий народний університет і для нашого народу; є ним „Товариство українських наукових викладів імени Петра Могили“. Се товариство вже розпочало свою діяльність і що неділі устроює у Львові, а також по деяких містах на провінції, популярні наукові виклади.

Отсе була би тільки що найважнійша робота Українців на полі просвітно-культурного розвитку нашого народу. Очевидно, се далеко не все, — всеї роботи в такій малій книжочці і не списав би. Отже згадаємо лиш коротко, що чим далі, тим живійше розвивається наше просвітно-культурне жите. Для плеканя співу і музики позакладано по цілім краю товариства під назвою „Боян“, які злучили ся в союз музичних і співацьких товариств під

назвою „Музичне Товариство ім. Миколи Лисенка; се товариство веде у Львові руську школу для співу і музики „Висший Музичний Інститут“. Для розвою малярства і різьбарства маємо „Товариство для розвою руської штуки“. Для видаваня книжок є у Львові „Українсько-руська Видавнича Спілка“. Українські учителі середних і висших шкіл мають своє товариство „Учительську Громаду“. Майже в кождім місті є „Руська Бесіда“ або подібне товариство, де Русини сходять ся на газети, науку і забаву. Так само в богатьох містах є руські жіночі товариства. Мають свої товариства також українські студенти університету: у Львові „Академічну Громаду“, в Відні „Січ“, założену ще в 1868 р., в Чернівцях „Січ“ і „Союз“; також в інших містах австрійської держави, де є висші школи, є такі товариства. По містах є гімнастичні товариства під назвою „Сокіл“, а по селах є пожарничі філії сього товариства. Та найбільше є по селах пожарничо-гімнастичних товариств під назвою „Січ“. В цілім краю є по містах бурси для руських учеників та інші добродійні і запомогові товариства.

Окрема згадка належить ся українській пресі, яка також розвивається щораз гарнійше. Українських газет і жуналів — політичних і наукових, для інтелігенції і для простого народу — маємо тепер 22 в Галичині, 4 на Буковині, 3 на російській Україні, 2 на Угорщині, 4 в Злучених Державах Північної Америки, 2 в Канаді, 1 в Бразилії. Крім того маємо оден німецький журнал: „*Ukrainische Rundschau*“ у Відні, щоб познакомлювати з нашими народними справами заграницю.

Одним словом, наше просьвітно-культурне життя пливе вже тепер широким руслом, маємо вже всі найважнійші інституції, потрібні

для заспокоєня наших національно-культурних потреб. Ось чого доробив ся український табір за яких 40 літ пильної і витревалої праці. І плоди сеї праці показують найліпше, що правда по стороні тих, котрі сказали, що не спускати ся нам на чужу поміч, тільки працювати над просвітою народу в його рідній мові.

3. Праця економічна.

Найпізнійше взяв ся український табір до економічної праці. І се зовсім зрозуміле, бо найперше мусів нарід просвітити ся, щоби зрозуміти, якими способами піднести свій добробут.

Найпершим нашим економічним товариством є „*Народна Торговля*“ у Львові, заложена в 1883 р. За 25 літ своєї діяльності виховала вона багато руських купців, які по цілім краю позакладали руські торговлі, склепи, крамниці. Своїх власних торговельних складів має „*Народна Торговля*“ по всіх більших містах краю 19. З кінцем 1907 р. змінено статут „*Народної Торговлі*“ так, що від 1908 р. є вона торговельним союзом спілок; її задача: організувати торговельні спілки, контролювати їх діяльність та уділювати їм дешевого товарового кредиту.

В 1891 р. змінено статут „*Просвіти*“ в тім напрямі, що цілю товариства стає не тільки просвіта (як доси), але й піднесенє добробуту нашого народу. З того часу „*Просвіта*“ починає закладати при читальнях позичкові каси, шпіхлірі, спілки рілнично-господарські і промислові.

При кінці 1891 р. повстає товариство взаїмих обезпечень „*Дністер*“, яке обезпечує від огневих шкід. Се товариство розви-

ваєть ся так гарно, що є одним з більших асекураційних товариств у нашій державі. При кінці 1907 р. мало воно 213.943 поліс в 3.773 громадах на обезпечену вартість 218,043.481 корон. Його резервовий фонд виносить над мільон корон. Агенцій „Дністра“ в цілім краю є більше тисячі. В 1895 р. при „Дністрі“ założено відділ взаїмного кредиту, де обезпечені в „Дністрі“ можуть зтягнути позичку під користними умовами. Перед трьома роками „Дністер“ вибудував свій власний дім вартости коло мільона корон, який є окрасою міста Львова.

В 1897 р. założено „Краєвий Союз Кредитовий“ у Львові, який дає почин до широкої організації руських кредитових товариств по цілім краю. Се товариство приходить в поміч руським кредитовим товариствам через уділюванє більших позичок.

В 1904 р. повстає у Львові „Краєвий Союз Ревізийний“, який має за ціль організувати зарібкові і господарські товариства, переводити в них приписану законом ревизию, дбати про кредит для них і т. д. „Краєвий Союз Ревізийний“ видає часопись „Економіст“, а сього року почав видавати також популярну часопись „Самопоміч“.

При кінці 1905 р. повстає в Перемишли перша „Руська Щадниця“. Се товариство мало повстати у Львові, але сьому спротивив ся тодішній намісник Галичини пок. гр. Андрій Потоцкий. Дотеперішна діяльність сього молодого товариства каже сподівати ся, що воно незабаром згуртує в себе мільони руського гроша з дрібних вкладок, якими доси жили банки, що знаходять в руках людей, ворожих нашому народови.

Незабаром повинен повстати у Львові „Земельний Банк Гіпотечний“. Вступну концессию на założенє сього банку центральне пра-

вительство завдяти заходам українських парламентарних послів уже уділило і потрібний до заложення акційний капітал в сумі одного мільона корон наша суспільність зложила протягом кількох тижнів.

За кредитовими товариствами пішли товариства промислово-торговельні. „*Народна Госшинниця*“ у Львові має на цілі розвинути наш промисл готелевий і реставраційний. Має вона у Львові власний дім, у яким містить ся готель, реставрація і кавярня. Жіноча промислова спілка „*Труд*“ у Львові займаєть ся виробом жіночої одіжи. Вона має також власний дім. Товариство „*Сільський Господар*“ у Львові має на цілі дбати про піднесенє сільського господарства. Парцеляційне товариство „*Земля*“ у Львові займаєть ся парцеляцією дідицької землі між селян. „*Сокільський Базар*“ у Львові торгує ріжними річами, потрібними для щоденного ужитку інтелігенції. „*Спілка для господарства і торгвлі*“ в Перемишлі торгує господарськими річами, як насїне, штучні навози, машини і т. д. „*Краєвий Союз господарсько-молочарський*“ в Стрию стараєть ся о піднесенє добробуту селянства, закладаючи по селах молочарські спілки, яких є тепер уже близько 30. Масло з сих спілок продаєть ся не тільки у Львові та інших більших містах Галичини, але також за границею.

Розумієть ся, ми тут не можемо вчисляти всїх наших кредитових, торговельних та промислових товариств, а тільки згадали про найважнійші з них. Щоб дати бодай загальне понятє про стан наших економічних організацій, скажемо, що до „*Краєвого Союзу Ревізийного*“ належало з кінцем 1908 р. 227 товариств: 168 кредитових, 21 торговельних, 10 промислових, 10 рільничо-господарських, 9 молочарських і 9 з ріжними іншими цілями; крім того маємо 184 руських спілок ощадности і позичок

системи Райфайзена під патронатом Краєвого Виділу; в кінці 17 руських товариств стоїть поза „*Краєвим Союзом Ревізийним*“, — так що всіх руських економічних організацій в Галичині є 428. На Буковині є таких організацій 160.

В кінці згадати треба, що в останніх часах починає між нашим народом що-раз більше ширити ся ідея кооперації на всіх полях громадського життя.

Ось-так переглянули ми коротко те, що зробили Українці для розвитку свідомости і сили нашого народу на полі політичнім, просвітнім і економічнім.

Правда, ся праця ані не заспокоює ще як слід всіх потреб нашого народу ані не дорівнює тому, що осягнули на сих полях інші народи. Але треба мати на увазі, що вся та праця треває ледви яких 40 літ. До 1848 року наш нарід стогнав під панцизняним ярмом, а ті початки народної роботи, які повстали в 1848 році, запропастили опісля москвофіли. Отже все, що доси зроблено, має свій перший почак між 1860-им і 1870-им роком.

При тім та робота стрічала ся з великими перешкодами. Перешкоджувало й перешкоджує їй на кождім кроці краєве правительство, яке захопила в свої руки польська шляхта. А польська шляхта, як і в загалі більшість тих Поляків, що живуть на нашій землі, хотіли би, щоб наш нарід не розвивав ся як окремий, самостійний нарід, тільки щоби просвічені одиниці з нашого народу дальше польщили ся, а простий нарід щоб нидів у темноті й нужді, бо тоді лекше було би вдержати польське панованє над ним. Ось через що Поляки все перешкаджали нашому розвиткови і чим успішнійше ми розвивали ся, тим більших ді-

знавали перешкод від польсько-шляхотського краєвого правительства.

А попри Поляків перешкаждали також москвофіли, які знов хотять, щоб наш нарід не розвивав ся як окремий, самостійний нарід, тільки щоби зросийщив ся. Хотячи приєднати нарід для своєї ідеї, москвофіли старають ся відірвати його від українських політичних, просвітних і економічних організацій, розбиваючи таким чином народну єдність та спиняючи народний розвиток.

Про сю москвофільську роботу ми власне тепер поговоримо докладнійше.

РОБОТА МОСКВОФІЛІВ.

1. Політика.

Як ми вже згадували, був час, коли в політичній життю нашого народу перед вели москвофіли. Почало ся се швидко по 1848 році, коли то деякі з головних діячів „Головної Руської Ради“ вирекли ся тої програми національної самостійности, яку „Головна Руська Рада“ проголосила була в 1848 р., і стали москвофілами. А тягло ся воно менше-більше до 1885 року, то значить доти, доки український табор не зріс так, що міг усунути москвофілів на бік.

Але й опісля москвофіли при різних важнійших політичних виступах, як прим. вибори, не сьміли виступити явно проти нашого народу, тільки звичайно лучили ся з Українцями. Се робили вони очевидно для того, щоб лекше їм було удавати приятелів народу і в тій ніби приятельській одіжи шкодити українському таборови. Ся злука москвофілів з Українцями звісна в історії нашої політики під назвою консолідації.

Аж в 1907 р., при перших виборах до парламенту на підставі загального, рівного, безпосередного і тайного голосовання, москвофіли виступили зовсім явно як табір народної зради, поборюючи на кождім кроці українство. Але й тоді вони ще не виступали зовсім явно як союзники польської шляхти в боротьбі з нашим народом. Аж як ті вибори показали, що їх вплив на наш нарід і їх політична сила в краю дуже нужденні, вони, щоб тільки щось зискати, при послідних виборах до сойму в 1908 р. запродали ся тілом і душею польській шляхті.

Та про сей москвофільський союз з польською шляхтою ми поговоримо окремо, а тепер приглянемо ся головним основам їх політики.

Як ми вже писали, москвофіли проголосили, що наш нарід є частию народу російського, тай казали виглядати йому спасеня з Росії. Та властиво не о нарід їм ходило, тільки вони самі виглядали того спасеня. Бо наші москвофіли бачили в Росії тільки царя, князів, генералів, урядників, загалом тільки російське панство, тай самі мали охоту до такого самого панованя над нашим простим народом, яке має російське панство над простим народом російським. Не о добро простого народу їм ходило, тільки зітхали вони до тої хвилі, коли Росія забере Галичину, заведе в ній свої порядки, польських панів візьме в руки, а їх, москвофілів, поробить панами над нашим народом. І власне тому в 1866 р., коли здавало ся, що Австрія туй-туй розпадеться ся і Галичину забере Росія, вони так відважно проголосили, що в Галичині і в Росії живе один і той самий російський нарід. А потім, коли Росія не приходила, а Австрія не розпадала ся, вони знов так притихли, удаючи таких вірних підданих не тільки австрійської держави, але навіть галицького польсько-шляхотського правління.

І так москвофіли знали тільки Росію панську, але не знали Росії народної, не знали російського народу, котрий під своїми царями, князями, генералами та урядниками живе в найбільшій темноті і нужді, обдертий ними так, що рік-річно пухне з голоду, і котрий уже сто літ бунтуєть ся проти тих своїх царів, князів, генералів та панів, щоб позбутися тих ненаситних пявок і відітхнути свободнійше. Але те російське панство добре тримаєть ся і за тих сто літ вигубило міліони свого власного народу, пролляло стільки його крови, що само в ній вже давно могло би втопити ся, — щоб тільки не випустити його з своїх рук.

З тим російським панством тримали і тримають москвофіли. Вони зітхають до Росії, бо при її помочи сподівають ся панувати над нашим простим народом, але щоби простому народови було ліпше, се їм зовсім не в голові. І скільки разів російський нарід повставав проти своїх панів, москвофіли в своїх газетах все стояли за російським панством, проти російського народу.

Одним словом, москвофіли дивили ся на простий нарід так само, як дивить ся на нього польська шляхта і загалом панство по цілім сьвітї, то значить, що простий нарід є на те, щоби слухати панів і робити на них. І коли москвофіли виступали проти польської шляхти і її панованя над нашим народом, то лиш тому, що вони самі хотіли би заняти місце польської шляхти і панувати над нашим простим народом. Зрештою через те вони й стали москвофілами, що думають, що простий нарід не є ніяким народом та що він мусить позичити собі з Росії панів, панської мови і т. д., щоби стати народом.

Таким чином основи москвофільської політики були проти народні, панські. Че-

рез те політика москвофілів не тільки не принесла нашому народови ніякої користі, але ще шкоду. Бо де як де, а власне в нашім народі, якого всяке панство відрекло ся, ціла політика повинна бути народна, опирати ся на широких народних масах. Тимчасом москвофіли не могли оперти своєї політики на простім народі, бо вони дивили ся на нього з висока, по панськи.

І тому, доки в нашій політиці вели перед москвофіли, доти наш селянин не мав у політиці ніякого голосу, доти наш нарід не мав ніякого політичного значіння. Цілий той час, коли польська шляхта в галицькім соймі клала підвалини під теперішнє польське панованє над нашим народом (в 1860-их і 1870-их роках), москвофіли промарнували. Простий нарід був темний, не знав, що в соймі дієть ся, і не вмів упімнути ся за себе, а його тодішні політичні провідники і послы — москвофіли — замість бороти ся проти польсько-шляхотських змагань і зорганізувати до тої боротьби наші народні маси, опустили руки і ждали спасеня від Росії, сварячи ся тільки за обряд і за азбуку.

Аж як Українці почали нести між простий нарід політичну сьвідомість, скликати віча, закладати політичні товариства, переводити політичну орґанізацію, — аж тоді й москвофіли пішли агітувати між простий нарід. Та не тому, щоб його добро лежало їм на серці, тільки тому, бо злякали ся, що провід нашої політики вирветь ся їм з рук. Отже пішли не осьвідомляти простий нарід, але ловити його для своєї політики і баламутити. А робили і роблять вони се так, що в способах політичної діяльності наслідують Українців, про людське око беруть навіть з програм українських партий те, що простому народови найліпше по-

добаєть ся, але самих Українців ганьблять і чорнять перед народом.

Візьмемо лиш один приклад. Ще як провід нашої політики був у руках москвофілів, заложили вони у Львові краєве політичне товариство „*Русская Рада*“. Але те товариство існувало тільки від паради, на папері, і політичної роботи серед народу не вело ніякої. Аж в 1900 р. москвофіли зорганізували ся в партію, яку назвали „*русско-народная партія*“, і заложили найвисшу власть своєї партії: „*Народный Советъ*“, наслідуючи організацію української національно-демократичної партії з її найвисшою властю „*Народним Комітетом*“.

Так само аж за українськими партіями почали москвофіли говорити хлопови, що йому дієть ся кривда від дідича. Але коли українські партії почали вчити хлопів боронити ся від тої кривди страйком і коли в літі 1902 р. цілий наш край обхопив один великий хлопський страйк проти визиску дідичів, — тоді москвофіли виступили проти страйків так само, як і дідичі. А коли дідичам прийшло на поміч польсько-шляхотське правительство, висилаючи проти страйкуючих хлопів жандармерию і військо, коли на хлопів посипали ся арешти й інші кары, — тоді москвофільські газети писали до хлопів: „Видите, яке нещастє стягнули на вас Українці! Не треба їх слухати, не треба страйкувати, треба з панами дідичами жити в згоді!“ Ось-так ті безправства, яких допускало ся на хлопах підчас страйків польсько-шляхотське правительство в обороні дідичів, москвофіли старали ся використати на те, щоб відвернути наш нарід від українських партій і зловити для своєї партії.

А рівночасно, звертаючи ся до польських панів, москвофіли писали: „Бачите, які ми! То Українці бунтують проти вас

нарід, а ми не такі! Ми учимо нарід, щоби вас слухав і жив з вами в згоді!“ Ось-так, виступаючи проти страйків, хотіли вони заробити і на панську ласку.

Подібно було з виборчою реформою до парламенту. З програм українських партій москвофіли переписали також до своєї програми, що ніби-то вони хочуть „загально-го, рівного, безпосередного і тайного виборчого права“, бо бачили, що без того домаганя нема чого йти між нарід зі своєю політичною агітацією. Але чи бачив їх хто при роботі серед того великого вічевого руху за виборчою реформою, який був обхопив цілий наш край, почавши від 1905 р. і аж до ухвалення виборчої реформи в парламенті? Ні! Зборів вони не скликали, народу не освідомляли, а в своїх газетах ще хвалили ся перед польськими панами, що ось-то „ми не бунтуємо народу так, як Українці“.

Так виглядає москвофільська політика. Москвофіли йшли між нарід лиш на те, щоби робити перешкоди Українцям, щоби ослабляти ту народну силу, яку організували Українці. І хоч вони горлають, що тільки вони правдиві, „тверді“ Русини, а „Українців видумали Поляки“, то в дійсности власне вони служать Полякам, розбиваючи ту народну силу, яку творить український табір і яка тільки одна може визволити наш нарід з-під польського панованя.

А коли москвофіли побачили, що наш нарід не йде за ними, то, щоби тільки щось зискати, почали таки зовсім явно лучити ся з польською шляхтою проти українського табору, — про що ми ще докладно розкажемо.

2. Просьвіта.

Властиво треба би написати: темнота, — бо та „просьвіта“, яку ширять між народом москвофіли, не є нічим іншим, тільки безпросьвітною темнотою.

Основою народної просьвіти мусить бути народна мова. Вона є тим мостом, що лучить простий нарід і інтелігенцію в один національний організм. Тільки в народній мові може простий нарід просьвітити ся, бо він буде розуміти ту мову, якою написані книжки і газети, і чим більше буде тих книжок і газет читати, тим яснійше буде йому ставати в голові.

А тимчасом москвофіли кажуть, що мова нашого народу, се мова „проста“, „хлопська“, „мова пастухів і свинопасів“, отже хто з нашого народу хоче бути інтелігентним, просьвіченим чоловіком, той мусить покинути ту свою „просту“ мову і прийняти мову російську. Ось-так москвофіли ділять наш нарід на дві часті: 1) на тих, що говорять „по панськи“, себто по російськи і 2) тих, що говорять „мовою пастухів і свинопасів“, себто нашою народною мовою. Книжки і газети — на думку наших москвофілів — повинні бути писані по російськи, в школах повинні вчити також по російськи; тільки те, що призначено для баламученя простого народу, для приєднуваня його до москвофільської партії, нехай буде написане „мовою пастухів і свинопасів“.

Так кажуть москвофіли. А що вони зробили?

Як ми вже згадували, ті три товариства, що дістали ся в москвофільські руки по 1848 році, т. є. „Ставропігійський Інститут“, „Народний Дім“ і „Галицько-руську Матицю“ вони зовсім запропастили. З тих товариств нема ніякої користі для просьвіти нашого народу; їх маєтки служать лиш на те, щоб

москвофільські провідники мали з чого вигідно жити. Так само москвофільська інтелігенція не причинила ся нічим до розвитку російської літератури і науки, хоч каже, що література російська, се її рідна література. Що більше, та москвофільська інтелігенція така лїнива, що навіть не вивчила ся російської мови і не познайомила ся з російською літературою. Виходить так, що москвофіли по вічах і в газетах кажуть, що російська мова, се їх „родной літературний язык“, а ніхто з них того свого „родного языка“ не вмів!

За просьвіту простого народу москвофіли не дбали доти, доки не треба було псувати роботи Українців. Аж як в 1868 р. Українці заложили „Просьвіту“ і вона почала гарно розвивати ся, москвофіли в шість лїт пізнійше (1874 р.) закладають „Общество им. Михаила Качковского“, щоби при помочи сього „общества“ відривати нарід від „Просьвити“. А що наш нарід дуже радо горнеть ся до всяких товариств, то й се москвофільське товариство притягнуло до себе досить народу, особливо там, де він нічого не знав про „Просьвіту“, а москвофільське духовенство захвалювало йому „Общество им. Михаила Качковского“. Тепер се москвофільське товариство має коло 10.000 членів, 27 філій і коло 1400 читалень, — отже значно менше від „Просьвити“. Одначе і філії і читальні „Общества имени Михаила Качковского“ — як се признає сама москвофільська газета „Новая Жизнь“ — існують більше на папері, ніж в дійсности, і тільки якась часть із них розвиває яку-таку діяльність.

Зрештою та просьвіта, яку ширить „Общество имени Михаила Качковского“, така, що лїпше, як би її зовсім не було. Бо не просьвіта се, а темнота! Найважнійша його робота вмовляти в нарід, що Українці, се його найбільші вороги, видумані Поляками на народну згубу,

та що на українську книжку чи газету навіть подивити ся не вільно, не то щоби прочитати її, — тільки треба її спалити. Москвофіли, бачите, боять ся, що як би нарід узяв у руки українські книжки і газети, прочитав їх та подумав над прочитаним, то переконав ся би, де правда, і відступив би від москвофільства. І тому вони, замість учити нарід розуму, щоб він сам знав, де добро, а де зло, вчать його сліпої віри в себе і сліпої ненависти до українства.

Інших просьвітно-культурних товариств мають москвофіли дуже мало, тай ті ледви животіють. Бо не викликала їх народна потреба, тільки змаганє псувати роботу Українців, тай тому не мають вони основи, на якій могли би успішно розвивати ся.

Ще найбільше житя з усіх москвофільських товариств проявляють москвофільські бурси, ало вони не користь, тільки шкоду приносять народови. В москвофільській бурсі хлопська дитина навчить ся погорджувати мовою своїх батьків, навчить ся вважати її мовою „пастухів і свинопасів“, якої повинен соромити ся просьвічений чоловік. За ту ложку страви, яку дасть москвофільська бурса хлопському синові, вона відчужить його від рідного народу, вбиваючи таким чином клин між наш простий нарід і його інтелігенцію. А коли така хлопська дитина не пристане до тої москвофільської науки, то скільки насьміхів і збиткованя натерпить ся вона від тих своїх товаришів, особливо поповичів, які вже з дому винесли москвофільську погорду до хлопа і його рідної мови.

Наші селяни, що віддають своїх дітей до шкіл, повинні уникати тих москвофільких бурс як зарази!

3. Праця економічна.

Економічна діяльність москвофілів також нічим не різниться від їх роботи на полі політичній і просвітній.

В часах, коли вони вели перед у нашій суспільності, то або нічого не робили або розтрачували те, що їм легким способом попало ся в руки. Так прим. господарка маєтком „*Народного Дому*“ і „*Ставропігійського Інститута*“ така лиха, що на се навіть між самими москвофілами чути що-раз більше нарікань.

Така сама господарка довела до руїни „*Общое рольничо-кредитовое Заведеніє*“, яке москвофіли заложили були в 1873 р. буцім-то для економічного піднесення селянства. Сей москвофільський банк через лиху господарку збанкрутував, хоч для ратованя його москвофіли дістали з Росії кількамільонову допомогу. Та мільйони російських рублів десь поділи ся, а банк таки упав, потягаючи за собою руїну великого числа селянських господарств та сїючи серед нашої суспільності зневіру у власні сили на полі економічної діяльності.

Аж праця Українців, які, зрісши в силу, почали що-раз більше працювати на економічній полі, вернула нашій суспільності ту віру. Тоді почали брати в тій праці участь і москвофіли. Та спільна праця Українців і москвофілів на економічній полі полягала звичайно на тім, що від Українців виходила ініціатива, вони вкладали в економічну діяльність свого духа і свою працю, а москвофіли підпирали ту діяльність, уміщаючи в наших економічних товариствах свої капітали. Серед таких обставин, зрозуміла річ, ті товариства прибирали український характер, тим більше, що з часом москвофілів загалом ставало менше, отже й їх участь у тих товариствах маліла. Але за те

росла в них зависть, що Українці так розвиваються, а вони, москвофіли, упадають. І нема мабуть ані одного українського економічного товариства, якого москвофіли не пробували би захопити виключно в свої руки, викинувши з нього ріжними хитрими штуками тих, що своєю працею поставали його на ноги. Се їм звичайно не вдавало ся, а тоді вони починали підкопувати те товариство, накликаючи своїх людей, щоб вибирали з нього гроші, щоб його ніяким способом не підпирали, та щоб закладали таке саме власне (т. є. москвофільське) товариство, — а коли-б сього не можна було зробити, то нехай радше підпирають польські товариства, щоб тільки українські зруйнувати. Та се їм також не вдаєть ся!

З більших економічних товариств москвофіли мають тільки два: краєве кредитове і парцеляційне товариство у Львові під назвою „*Защита земли*“ (т. зн. „Оборона землі“) і в Самборі товариство для виробу церковних знарядів під назвою „*Ризниця*“. „*Ризницю*“ заложили Українці і москвофіли спільними силами, але опісля москвофіли при помочи ріжних штукочок загарбали її виключно в свої руки. У відповідь на се почало виробляти церковні знаряди українське товариство „*Достава*“ і є надія, що москвофільська „*Ризниця*“ не буде пасти ся грішми з українських парохій. „*Защиту земли*“ заложили москвофіли самотійно і самотійно її ведуть, але ширшої діяльності се товариство не проявляє.

Очевидно, в краю є також якесь число москвофільських банків по містах і позичкових кас по селах, але скільки, годі знати, бо москвофіли не постарали ся поррахувати своїх сил та оголосити сього рахунку публично, як се роблять Українці. Але мусить бути тих москвофільських економічних організацій дуже не багато, коли москвофіли вже другий рік заходять

ся завести свій власний ревізійний союз, щоби зробити конкуренцію українському „Краввому Союзови Ревізійному“, і ніяк не можуть перевести сеї справи в жите.

В УКРАЇНСЬКІМ ТАБОРІ СТАЄ ВЕСЬ НАШ НАРІД.

З того, що доси було сказано про історію українського і москвофільського руху та про плоди їх праці для нашого народу, кожний побачить, що Українці що-раз більше зростають в силу, їх народна праця ставала що-раз більша і приносила для нашого народу що-раз більше добра, а москвофіли що-раз більше упадали, тратячи й те, що легким способом дістали були в свої руки, та обертаючи всі свої сили на те, щоби підкопувати здобутки праці Українців.

Але ані польсько-шляхотське панованє над нашим народом ані ті колоди, які кидають на кождім кроці під ноги Українцям москвофіли, не заглушили того здорового зерна, яким є праця українського табору. Завдяки тій праці наш нарід з бідної і темної маси прибитих панщиною хлопів став новочасним національним орґанізмом, який живе своїм власним життям і розвиваєть ся далі, доганяючи інші, щасливіші і культурнійші народи.

В школі й уряді здобув наш нарід бодай деякі права для своєї рідної мови. Не тільки в народній школі вчать наших дітей нашою рідною мовою, але маємо вже пять гімназій, де вчать нашою мовою, і кілька українських катедр в львівській університеті. Наша земля покрита цілою сітю найріжнороднійших товариств, які заспокоюють наші народні потреби. Маємо нашу рідну літературу і науку, яка знаходить признанє у всіх культурних народів. Нашою мовою друкують ся книжки і газети,

які в мільйонах примірників розходять ся між наш нарід, даючи потрібну духову поживу і широким народним масам і інтелігенції.

А серед тої повноти нашого народного життя нечисленний гурт москвофілів зі своїми нечисленними та малодіяльними товариствами і зі своїми пару газетами та немудрими брошурами виглядає неначе всихаюче дерево серед здорового, зеленого, буйного ліса. Ліс зеленіє, розростаєть ся, а воно тратить соки, тратить зелень, сохне, щоб незабаром повалити ся на землю.

Так само тратить соки серед нашого народу і москвофільство. Наш нарід що-раз більше горнить ся до української національної ідеї і що-раз більше відвертаєть ся від москвофільства. Про се свідчить кожний обяв нашого народного життя. Так прим. при виборах до парламенту в 1907 р., які відбували ся на основі загального, рівного, безпосередного і тайного голосованя, наш нарід віддав на українських кандидатів 376 тисяч голосів, а на кандидатів москвофільських лиш 171 тисяч. А при тім прихильники москвофільства ніде не знаходять ся в великій масі, тільки розкинені мов острівці серед українського моря. Через те українських послів до парламенту вибрано 22, а москвофільських лиш 5.

Та хто знає, чи й тих п'ятох послів були би вибрали москвофіли, коли-б не те, що проти чотирох з них (о. Давидяка, д-ра Короля, Куриловича і д-ра Маркова) не ставав ніякий український контркандидат, а п'ятий, д-р Глібовицький, увійшов у спілку з дідичем Обертинським і тільки таким способом, при помочи дідичів і староств, повалив українського кандидата о. Зельського.

Ось так все наше народне життя свідчить, що наш нарід в міру того, як приходить до свідомости, стає в українським таборі. І се

не тільки в Галичині. Так само на Буковині в житю нашого народу ведуть перед Українці, а москвофіли нині-завтра зникнуть з лиця землі. Навіть на Угорщині, де москвофільство довело наш нарід майже до загибели, також починає будити ся свідомість, що тільки праця для народу в його рідній мові може підняти нарід з занепаду і збудити його до нового життя.

Та найбільшим доказом живучости української національної ідеї, найліпшим свідомством проти москвофільства є житє нашого народу на російській Україні.

Від коли Україна за Богдана Хмельницького договором у Переяславі (1654 р.) злучила ся з Росією, російські царі обертали всю свою силу на те, щоб наш нарід зросійщити, то значить, осягнути те, чого хотять у нас в Галичині москвофіли. Автономію України російські царі знищили, на українську землю понасилали російських урядників, нарід завдали в тяжку панцизняну неволю російським або зросійщеним панам, дійшло навіть до того, що в 1876 р. цар Олександр II. наказав друкувати книжки і газети українською мовою, а також привозити з заграниці українські книжки і газети. Наслідком такого гнету висші верстви на російській Україні також відреклись своєї народности і поросійщили ся, а тільки простий нарід остав вірним своїй рідній мові.

Але російські царі таки не досягли свого. Наш нарід навіть під таким тяжким гнетом не зросійщив ся. Серед нього все знаходили ся люди, що і в найгірших часах, серед найлютіших переслідувань працювали для його національного розвитку. А коли наслідком революційних рухів усіх народів російської держави царський гнет трохи ослаб і Росія при кінці 1905 р. дістала хоч „куцюю“ конституцію, — полекшало й нашому народови. Від тоді

йде там що-раз живійша робота, щоб направити ті шкоди, які приніс нашому народови царський гнет. Виходять українські газети і книжки, закладають ся „*Просвіти*“ й інші культурно-просвітні українські товариства, починають ся організація українських читалень та економічних спілок, — одним словом, ширить ся українська національна свідомість і росте національна сила українського народу.

Коли-ж української національної ідеї не могли вбити, українського народу не могли зросийщити російські царі, маючи на се всі засоби великої і могучої російської держави, — то тим більше не осягнуть сього нечисленні і слабосилі москвофіли в Галичині.

Ось-так на підставі дотеперішного розвитку нашого народу ві всіх частях нашої землі можемо сміло сказати, що скрізь росте українська народна свідомість і сила, що весь наш нарід стає в українським народнім таборі.

МОСКВОФІЛИ ЛУЧАТЬ СЯ З ПОЛЯКАМИ ПРОТИ НАШОГО НАРОДУ.

Се зрештою бачать і самі москвофіли. В послідних роках з їх газет лунає просто крик розпуки, що туй-туй надійде та хвиля, коли весь наш нарід відвернеть ся від них і їм прийде ся загинути. І вони, щоб опізнити прихід тої хвилі, злучили ся з найбільшими ворогами нашого народу в Галичині, з польськими гнобителями, які також боять ся, що наслідком зросту нашої народної свідомости і сили їх панованю над нашим народом уже незадовго прийде кінець. І тому вони дуже радо прийняли москвофільську поміч проти табору нашої народної свідомости, проти Українців.

Як ми вже згадували, москвофіли вже не від нині почали накладати з польською шляхтою. Вони виступали проти страйків, держали ся осторонь від боротьби за виборчу реформу таї загалом старали ся, де могли, ослабляти нашу народну силу в боротьбі за визволенє з-під польсько-шляхотського панованя, посїяти недовіре в народї до українських партій, про які насьмішливо писали, що вони обіцюють народови „грушки на вербі“, т. є. такі річи, які ніколи не можуть здійснити ся.

І за се не раз вихваляли москвофілів польські газети, пишучи, що тільки москвофіли — „порядні Русини, які не бунтують народу проти панів“, а всі українські партії — се „гайдамаки“.

Але явно служити Полякам проти нашого народу почали москвофіли аж по виборах до парламенту, коли побачили, що між нашим народом не мають уже нічого до страченя, бо він і так від них відвернув ся, а за службу Полякам усе таки можуть щось зискати.

МОСКВОФІЛЬСЬКІ ПОСЛИ РОЗБИВАЮТЬ ЄДНІСТЬ ПАРЛЯМЕНТАРНОГО ЗАСТУПНИЦТВА НАШОГО НАРОДУ.

Доки москвофіли не виступали явно як табір народної зради, доти послы, вибрані нашим народом до сойму і до парламенту, ділили ся не на Українців і москвофілів, тільки на опозиційних, т. є. вибраних з волї народу, і правительственних, т. є. вибраних з ласки правительства. В обох сих організаціях були Українці і москвофіли.

Тримаючи ся сього звичаю, посол Юліян Романчук, голова опозиційного „Руського Клубу“ в попередній парламентарній каденції, —

по виборах до парламенту в 1907 р., які відбулися на підставі загального, рівного, безпосереднього і тайного права голосування, запросив усіх послів, вибраних нашим народом, на нараду в цілі заложення посольської організації на теперішню каденцію. На сій нараді заложено опозиційний „Руський Клуб“, до якого вступило 17 українських національних демократів і 3 українські радикали з Галичини, 5 українських народовців з Буковини і 5 москвофілів з Галичини. Два українські соціально-демократичні послы з Галичини до сього клубу не вступили, бо соціально-демократичні послы всіх народів держави творять разом один спільний клуб.

Так заложено в парламенті „Руський Клуб“, зложений з 25 Українців і 5 москвофілів.

Але москвофільські послы не довго оставали в сїм клубі. Належати до спільного з Українцями клубу, значило для москвофільських послів: згодити ся на українську національну програму, то значить, признати національну окремішність і самостійність нашого народу, відректи ся погляду, що наш нарід, се часть народу російського. Адже неможливо, щоб одні члени „Руського Клубу“ виступали в парламенті як представники українсько-руського народу, а другі члени того самого клубу виступали як представники народу російського, щоб одні члени „Руського Клубу“ домагали ся прав для українсько-руської мови, а другі члени того самого клубу казали: „Нї, нїякого українсько-руського народу ані українсько-руської мови нема; є тільки нарід російський і російська мова, якій і належать ся всі ті права, що їх основні закони запоручають мові кожного народу держави!“ Се,

повторяємо, неможливо. „Руський Клуб“ мусів мати одну спільну національну програму. А тою програмою в клубі, який числив Українців п'ять разів більше, ніж москвофілів, могла бути тільки програма національної окремішності і самостійності нашого українсько-руського народу.

На такім становищі й станули Українці, коли довідали ся, що москвофільські послы утворили разом з послами українськими спільний „Руський Клуб“. Вони сказали: „Коли москвофільські послы мають засідати з нашими українськими послами в однім клубі і вести одну політику, то нехай вони виразно скажуть, що признають національну окремішність і самостійність нашого народу, бо з людьми, які заперечують нашому народови права до самостійного національного життя, які хотіли би наш нарід зросийнити, наші українські послы засідати в однім клубі і вести одну політику не можуть і не сьміють, так само, як прим. з тими, що хотіли би наш нарід спольщити!“

Але москвофільська партія перла своїх послів на иншу дорогу. Вона стала домагати ся від них, щоб вони зірвали з українськими послами, виступили з „Руського Клубу“ і заложили собі окремий російський клуб, який заявив би себе в парламенті представником російського народу в Галичині та домагав ся би в імени того народу скасування прав українсько-руської мови в нашім краю і признання всіх тих прав мові російській.

І москвофільські послы пішли туди, куди їх перла їх партія. Найперше виступив з „Руського Клубу“ посол д-р Дмитро Марков, потім д-р Микола Глібовицький, а за

ними й остали три москвофільські послы: о. Давидяк, д-р Король і Курилович. Правда, сі три послы зразу не хотіли виступати з „Руського Клубу“. Але коли на москвофільських зборах, устроєних в сій справі у Львові 15 липня 1907 р., о. Давидяка вдарив за се молодий москвофіл Геровський в лице, д-ра Короля обкидали гнилими яйцями, а Курилович тільки тому нічого не дістав, бо завчасу втік, — то й сі три послы, налякані тими побоями, виступили з „Руського Клубу“.

Виступивши з „Руського Клубу“, москвофільські послы ходили якийсь час самотас, а відтак заложили т. зв. „Русско-народный Клубъ“, то значить, російсько-національний клуб, заявляючи, що той їх клуб виступає в імени російського народу в Галичині. Додати треба, що д-р Марков вступив до сього клубу не як член, але лише як гість.

Ось так москвофіли і в парляменті відділилися від Українців, розбиваючи таким способом єдність парляментарного заступництва нашого народу — на шкоду нашим народним інтересам та на користь і втіху ворогам нашого народу.

Кажемо: на шкоду нашим народним інтересам та на користь і втіху ворогам нашого народу! Бо як би всі послы, яких наш нарід вибрав собі на своїх заступників у парляменті, виступили разом згідно і дружно в обороні його прав, то тоді з їх голосом і парлямент і правительство мусіли би поважно числити ся, як з голосом цілого народу. Се власне було не на руку польським послам з польського кола, які хотіли би на все вдержати польське панованє над нашим народом. І хто знає, чи й вони не при-

чинили ся своїми намовами до того, що москвофільські послы виступили з „Руського Клубу“. В кождім разі знаємо, що коли москвофільські послы з „Руського Клубу“ виступили, деякі польські газети почали їх дуже хвалити як людей порядних, спокійних, які не бунтують народу так, як „українські гайдамаки“ з „Руського Клубу“. І справді мали за що польські газети хвалити москвофільських послів, бо ті зробили Полякам не-аби-яку прислугу.

Через виступлене москвофільських послів з „Руського Клубу“ і заложенне окремого клубу російського повстали в парламенті два клуби, з яких кождий уважає себе заступником нашого народу, тільки один з них („Руський Клуб“) каже, що наш нарід — українсько-руський, а другий („Русско-народный Клуб“) говорить, що наш нарід — російський. З сього зараз скористали польські політики, які хотіли би наш нарід спольщити і почали казати ось-що: „Українсько-руському народови не можна давати ніяких прав, бо він ще сам не знає, що він за нарід: українсько-руський чи російський. Зрештою йому навіть трудно щось дати, бо коли прим. признати які права українсько-руській мові, то москвофіли зараз скажуть, що вони на се не годять ся, що ті права належать ся мові російській; коли-ж дати які права російській мові, то проти того запротестують Українці. Отже ліпше не давати нічого ані одним ані другим, доки вони між собою не погодять ся, що вони за нарід“.

Так почали казати польські політики і в своїх газетах і в парламенті і перед правительством, відсуваючи таким способом сповнене домагань нашого народу на далі та укріплюючи тимчасом своє панованне над нами.

ПОСОЛ МАРКОВ ВИСТУПАЄ В ПАРЛЯМЕНТІ ПРОТИ ПРАВ УКРАЇНСЬКО-РУСЬКОЇ МОВИ.

І справді, не довго прийшло ся ждати, як москвофільські послы почали виступати проти інтересів нашого народу. Ось-так одного разу посол д-р Марков почав промовляти в парляменті по російськи тай зажадав, щоб його російські промови й російські інтерпеляції записувати в парляментарних протоколах.

Та се йому не вдало ся, бо проти сього запротестували всі українські послы, жадаючи від парляментарної президиї, щоб вона жадане пос. Маркова відкинула. Розвідавши, в чім діло, парляментарна президия відповіла пос. Маркову, що його жаданя не може сповнити, бо в парляменті вільно виголошувати промови і вносити інтерпеляції лиш такою мовою, якою говорить один з народів австрійської держави. Тимчасом в Австрії російського народу, який говорив би російською мовою, нема, а є тільки нарід українсько-руський, отже тільки українсько-руською мовою можна промовляти і вносити інтерпеляції в парляменті.

Далі той сам посол Марков почав домагати ся, щоби в наших народних школах, в наших гімназиях і в університеті скасувати нашу мову і завести мову російську, бо наша мова — каже він — се мова проста, хлопська, не літературна, а літературною мовою нашого народу є мова російська. В сій справі москвофіли видали також петиції тай позбирали на них підписи деяких не-свідомих селян, які не знають, що російське слово „руській“ значить „російський“, і гадають, що „руській“ значить те саме, що „руський“ або „український“, тай тому й попідпи-

сували ті петиції, бо гадали, що тут ходить о права нашої українсько-руської мови.

Сими своїми домаганнями пос. Марков ніби-то виступив в обороні російської мови, але в дійсности зробив велику прислугу Полякам. А то ось-чому:

Як ми вже казали, наш нарід виборов собі вже те, що його мову перестали вважати мовою хлопською і мусіли їй признати хоч деякі права. Ось-так учать нашою мовою в народних школах, в кількох гімназиях і з кількох університетських катедр; так само можна уживати нашої мови в судах і урядах. Очевидно, се ще далеко не все і ще довгої і важкої боротьби треба, щоб наша мова мала на нашій землі всі ті права, які їй належать ся.

А тут серед тої боротьби виступає москвофільський посол Марков і каже, що він і його виборці — то значить: наші селяни — не хотять, щоби в школі й уряді вживали нашої мови, тільки мови російської! Того Полякам тільки й треба було, вони зараз сказали: Не можна українсько-руському народови давати ані народних шкіл, ані гімназій, ані університету, бо він сам їх не хоче. Ось москвофільські послы кажуть, що вони і їх виборці не хотять українсько-руських шкіл, тільки російських. Отже треба заждати, аж доки Українці і москвофіли не погодять ся між собою, щоби знати, які школи давати: українсько-руські чи російські.

Ось-так пос. Марков разом зі своїми товаришами пошкодив нашому народови і прислужив ся Полякам, які, не допускаючи до сповнення наших національних домагань в тій цілі, щоб їм тим лекше було наш нарід польщити, покликають ся на москвофілів як на доказ, що наш нарід ще сам не знає, чого йому треба, отже трудно його слухати.

МОСКВОФІЛЬСЬКІ ПОСЛИ ГЛІБОВИЦЬКИЙ І МАРКОВ КАЗУТЬ, ЩО НАШ НАРІД НЕ ЗАНАЄ ВІД ПОЛЯКІВ НІЯКОГО ГНЕТУ.

Чим дальше, тим явнійше почали москвофільські послы виступати в парляменті як слуги польських гнобителів нашого народу. Особливо треба се сказати про посла Глібовицького, а також Маркова, які, як уже знаємо, найбільше перли до розриву з „Руським Клубом“.

Ось-так в осени 1907 р. підчас бюджетової дебати в парляменті промовляв також посол Глібовицький. Та його промови мало хто слухав, — бо в парляменті слухають уважно тільки промов найвизначнійших послів, — а потім деякі німецькі газети, подаючи зміст його промови, написали на здогад, то він жалував ся на тяжке положенє руського народу під польським гнетом. В дійсно-сти Глібовицький про польський гнет над нашим народом нічого не говорив, але ті газети думали собі, що коли посол поневоленого народу забирає голос в бюджетовій дебаті, то певне на те, щоб нап'ятнувати поневоленє свого народу. Та як тільки прочитав се посол Глібовицький, зараз побіг до п. Новіцкого, кореспондента „*Stow-a polsk-ogo*“, яке зі всіх польських газет найбільш ворожо виступає проти нашого народу, тай став його просити: „Зате-леґрафуйте зараз до Львова, нехай надруку-ють у вашій газеті, що я в своїй промові ні-чого не говорив про польський гнет над русь-ким народом, бо такого гнету зовсім не ма“. Пан Новіцкий, очевидно, радо послу-хав просьби посла Глібовицького і в „*Stow-i polsk-ім*“, а звідси і в інших польських газе-тах появила ся звістка, що „порядний старо-русський посол“ д-р Глібовицький каже, що

Русини не зазнають від Поляків ніякого гнету.

Незадовго те саме потвердив посол д-р Марков, а то при такій нагоді:

Пруське правительство внесло в 1907 р. до пруського сойму в Берліні проєкт такого закона, щоби правительству було вільно від Поляків, які живуть у Прусії, відбирати землю, заплативши за неї гроші. Таким способом хоче пруське правительство передати польську землю в німецькі руки, щоб потім сказати, що се земля німецька, а не польська, та що Поляки не мають на ній ніяких прав.

Очевидно, що таке поступованє пруського правительства заслугує на як найострійшу догану. Яке се поступованє несправедливе, нелюдське, — се найліпше відчуває наш нарід на своїй власній шкірі. Бо як тепер пруське правительство хоче відібрати від Поляків їх рідну землю, так колись польські королі, доставши нашу землю під своє панованє, почали роздавати її польським панам, завдаючи їм в тяжку панщину також тих селян, що жили на ній. Так почало ся на нашій землі те польське панованє, якого наш нарід не може збути ся й до нинішнього дня. А й тепер польські пани-дідичі на нашій землі, продаючи свої маєтки, не хочуть навіть за великі гроші продати нашому селянинови тої землі, яку він віки цілі зливав своїм панщизняним потом кривавим, тільки спроваджують Мазурів і їм продають нашу споконвічну землю, а потім кажуть, що се земля не наша, тільки польська.

Так то Поляки вже віки цілі виробляють з нами те, що тепер починає виробляти пруське правительство з Поляками. Ріжниця тільки та, що пруське правительство, викидаючи Поляків з їх землі, хоче їм за неї платити, а нам Поляки не тільки нічого не платили, але

разом з нашою землею й нас самих брали в тяжку панцизняну неволю. А при тім пруське правительство бодай на стільки щире, що виразно каже, що робить се в інтересі німецького панованя над Поляками, коли тимчасом Поляки, угнетаючи нас, з фарисейською облудою голосять, що вони нас люблять, несуть на нашу землю світло культури, працюють для нашого добра.

Отже — кажемо ще раз — поступованє пруського правительства заслугує на як найострійшу нагану. І тому не дивниця, що польські послы на однім засіданю австрійського парляменту запротестували проти такого несправедливого поступованя пруського правительства. До сього польського протесту прилучили ся також послы інших славянських народів, котрі — як прим. Чехи або Словінці — також чи-мало терплять від Німців, з якими живуть в однім короннім краю так само, як ось ми в Галичині з Поляками. Отже не дивниця, що ті славянські народи, зазнаючи самі німецького гнету, прилучили ся до протесту польських послів проти німецького гнету в Прусії над польським народом.

Натомість „Руський Клюб“ став на тім становищи, що він не має причини побивати ся за Поляками, які наш нарід гнетуть так само, як пруське правительство нарід польський, і виступати проти Німців, які нашому народови не роблять нічого злого, але не може також похваляти викидуваня Поляків з їх рідної землі пруським правительством, — отже під час протесту польських і інших славянських послів вийшов з салі.

Инакше становище заняли москвофільські послы: Щоби приподобати ся Полякам, москвофільський посол д-р Марков не тільки виступив з острою промовою проти пруського

правительства, — в чім не було би зрештою нічого злого, — але також за явив, що **Поляки зовсім не гнетуть нашого народу в Галичині.** Ось-так замість сказати Полякам правду в очі, що й вони не ліпші від того пруського правительства, на яке жалують ся, москвофільський посол видав їм перед сьвітом сьвідоцтво, що вони для нашого народу дуже справедливі.

Скажіть-же самі, братя селяни — і ті, що вважаєте себе Українцями, і ті що належите до москвофільської партії: чи правда се, що ви від польського правління в нашім краю не зазнаєте ніякого гнету, ніяких кривд, що польські урядники поводять ся з вами справедливо? чи правда се, що сказали в парламенті москвофільські послы Глібовицький і Марков? Ми знаємо, що ви всі відповісте одним великим голосом: Ні, неправда! Отже знайте, що ту неправду голосять москвофільські послы, щоб тільки приподобати ся польським панам.

ВИБОРИ ДО ГАЛИЦЬКОГО СОЙМУ І ПОЛЬСЬКО-МОСКВОФІЛЬСЬКИЙ ВИБОРЧИЙ СОЮЗ ПРОТИ НАШОГО НАРОДУ.

Тимчасом зближали ся нові вибори до галицького сойму, які відбули ся з початком 1908 р. Українські партії понехали партийні суперечки і взяли ся разом до праці, щоб наш нарід міг вибрати до нового сойму таке число послів, яке йому правно належить ся, то значить, з кожного повіта в Східній Галичині одного посла. Польська політична організація „Рада Народова“ попала в страх. Бо коли-б наш нарід вибрав до сойму 48 послів, то з таким числом заступників нашого народа польська соймова більшість мусяла би вже поважно

числити ся. Отже всі польські політичні партії — з виїмком соціальної демократії, яка на вибори до сойму не має майже ніякого впливу — злучили ся разом, щоб тільки зломити виборчу волю нашого народу.

До сеї спілки проти нашого народу пристали також москвофіли. Вони також були в страху, що наш нарід ані одного з їх кандидатів не вибере послом, отже злучили ся з „*Радою Народовою*“ на тій основі, що всна має постарати ся о вибір кількох москвофільських кандидатів послами, а за те в усіх інших округах москвофіли поборюванем українських кандидатів допоможуть до побіди польському кандидатови.

Сеї польсько-москвофільський союз проголошено явно на зборах повітової ради в Жидачеві, скликаних польськими панамі й урядниками для запротестованя проти згаданого вже ворожого Полякам пруського закону. На тих зборах виступив звісний москвофільський провідник о. Корнило Сеник, який вже не раз кандидував на посла, але все безуспішно, тай каже: „Братя хлоци (а було на тих зборах також трохи селян, приведенних о. Сеником тай іншими москвофільськими сьвящениками), ви повинні забути про ті кривди, які вам може коли заподіяли Поляки, тай дати тепер Полякам спокій і помагати їм у боротьбі з пруським правительством. А ви, панове Поляки, повинні помогти нам, москвофілам, здавити Українців, бо вони бунтують проти вас наш нарід. А коли не стане тих бунтівників, тоді між нами запанує згода“.

Сї слова о. Сеника, се найліпше сьвідомство москвофільської зради нашого народу. Хто намовляє наш нарід, щоб він не боронив ся проти польського гнету, а По-

ляків просить, щоб вони помогли здавити український національний табір, ту єдину силу, яка обороняє наш нарід від польського гнету, — той сприяє не нашому народови, а його гнобителям,

І се добре зрозуміли польські пани тай уже не клали в селянській курії в Жидачівськiм повіті свого власного кандидата, тільки всіми виборчими штуками підперли кандидатуру о. Сеніка. Таким способом о. Сенік став соймовим послом.

Слова о. Сеніка стали неначе виборчою програмою польсько-москвофільської спілки. „Рада Народова“ обіцяла москвофілам дати поміч проти Українців, але за те москвофіли мали признати своїми кандидатами таких людин, які годять ся на польське панованє над нашим народом.

Коли польські і москвофільські провідники вже порозуміли ся, щоб разом іти проти нашого народу, тоді почали вихваляти одні других.

Москвофільські газети „Галичанинъ“ і „Русское Слово“ почали писати, що для них Українці багато небезпечнійші, ніж Поляки, тай закликати тих селян, що ті газети читають, нехай вони не віддають на українського кандидата ані одного голосу, тільки нехай уже радше голосують на польського дідича, щоб лиш український кандидат не став послом. Проти тих страшних виборчих надужить, які діяли ся при послідних соймових виборах, москвофільські газети зовсім не виступали, тільки жалували ся перед своїми польськими опікунами на те, що Українці збиткують ся над ними, і просили для себе помочи та охорони. А коли в Коропці буцацького повіта жандарми закололи багнетами невинно сьвідомого селянина

Марка Каганця, який старався не допустити до виборчих шахрайств, московфільське „Русское Слово“ написало, що добре так Каганцеві, нехай-би не був ставився до жандармів, тай ще додало, що Українці всі люблять бунтувати ся, а коли власти їх карають, тоді вони кричать, що їх переслідують. Одним словом, московфільські газети оправдували всі ті виборчі надужитя, розбої і злочини, яких власти допускали ся на нашім народі в інтересі польського панованя на нашій землі.

За те польські газети почали дуже вихвалювати московфілів: що се дуже порядні політики, які не бунтують хлопів проти панів, тільки хотять, щоби хлопи жили з панами в згоді, що лиш вони, московфіли, є правдивими заступниками руського народу, що Поляки повинні при виборах підперти московфілів проти „українського гайдамацтва“.

Прийшли вибори і Поляки вибрали московфілам 9 послів. Що тих послів вибрало для московфілів польсько-шляхотське правительство, а не сам нарід, про се переконається кожний, коли приглянеть ся, хто ті послі і як їх вибрано.

Про людське око „Рада Народова“ згодила ся на вибір двох визначних московфільських провідників: д-ра Дудикевича і д-ра Короля.

Для першого вишукано темний повіт Броди, де доси селяни все голосували так, як казав пан староста. З сього повіту довгі роки послував з ласки старости провідник т. зв. уговоної політики Олександр Барвінський. Але коли він зсолідаризував ся з руською опозицією в соймі і разом з руськими опозиційними послами зложив мандат, щоб заманіфестувати перед сьвітом покривдженє нашого народу, — польські верховоди пімстили ся за

се на нїм так, що не вибрано його більше послом. Замість нього староство „вибрало“ в попередній соймові каденції москвофільського сьвященника о. Ефиновича, а тепер д-р Дудикевич доступив тої панської ласки, що став брідським послом, вибраним з наказу старости голосами польських панів і підпанків, жидівських лихварів і наших темних селян-хрунів. За ту ласку д-р Дудикевич обіцяв намістникови Потоцкому, що ані він ані ніхто з москвофілів не буде в соймі промовляти російською мовою.

А д-р Король, хоч перед тим належав і в соймі і в парламенті до опозиційного „Руського Клубу“, то зі страху перед українським національним рухом почав залицятися до польських панів і в послідній сесії попередньої соймової каденції виголосив промову, в якій цілий український національний рух назвав „шкідливим радикалізмом“, заявляючи, що лиш в злуці з москвофілами польські пани можуть знищити той „радикалізм“. Сею промовою д-р Король заслужив собі на назву „порядного старорусина“ і на посольський мандат.

Дальше вибрано послами двох москвофільських сьвящеників: о. Сеника і о. Колпачкевича. Чому завдячує свій вибір о. Сеник в Жидачівщині, про се вже було сказано висше. А о. Колпачкевич, се один з тих сьвящеників-аристократів, що на селянина дивлять ся з висока і тримають з панами. І тому всі пани й підпанки Равщини аж зі шкіри вискакували, щоб він вийшов послом, — навіть „*Slowo polskie*“ виступило в обороні його кандидатури, завзиваючи всіх Поляків, щоб голосували на о. Колпачкевича, „*porządneho księdza staroruskiego*“ і помогли йому повалити кандидатуру селянина Солодухи, „*ukraińskiego hajdamaki*“.

Далі вишукали Поляки трьох судових урядників, у котрих „руські кости вже давно обросли польським мясом“, котрі в своїх домах завели польську мову і дбають лише про ласку свого польського начальства, а до руського народу зовсім не признають ся. Отсим трьом панам урядникам наказали Поляки зробити ся ніби-то москвофілами і вибрали їх москвофільськими послами. Так вийшов судовий радник д-р Ганчаковський послом в Турці, судовий радник д-р Криницький послом у Богородчанах, судовий секретар Трач послом у Косові. А що ми кажемо про сих панів правду, се найліпше можуть посвідчити ті селяни, що належать до москвофільської партії. Нехай вони скажуть, чи бачили вони панів Ганчаковського, Криницького і Трача при якійсь народній роботі: на вічах, при закладаню читалень, кас? Правда, що ні?!

В кінці вишукали Поляки ще двох селян тай додали їх до тої москвофільської компанії, щоби був знак, ніби-то й селяни тримають з москвофілами. Ті москвофільські послы селяни — се Миронюк-Заячук з Коломийщини і Яків Крисоватий зі Збаражчини. Обох їх вибрано послами з наказу старости: Миронюка-Заячука проти кандидата української радикальної партії селянина Павла Лаврука; Крисоватого проти кандидата української соціяльно-демократичної партії Андрія Шмігельського.

Оттакых то послів вибрали польсько-шляхотські верховоди москвофілам. В тих округах не було вже ніяких польських кандидатур, тільки правительство всіми силами підпирало москвофілів. Та все таки українські кандидати дістали в тих округах 507 голосів, а деякі з них були-б навіть вибрані, як би не занадто великі виборчі шахрайства. Так прим. в Ко-

сові Трач дістав 81 голосів, а кандидат української радикальної партії селянин Юра Соломійчук 80 голосів; в Збаражи Крисоватий дістав 75 голосів, а Шмігельський 67 голосів; в Коломиї Миронюк - Заячук дістав 121 голосів, а Лаврук 116 голосів. В сих повітах, як бачимо, москвофільські кандидати були-б певне перепали, коли-б не галицька виборча штука.

Та хоч проти українських кандидатів виступили і Поляки й москвофіли, а при тім виборча ординація до сойму дає змогу шахрувати вибори, то українські партії все таки вибрали 12 послів. Коли зважимо, що в попередній каденції українських послів було лиш 7, а вже разом з москвофілами й послами правительственними всіх послів руської народности було лиш 15, то теперішнє число українських соймових послів усе таки означає поступ.

А при тім в тих округах, де повиходили українські послы, москвофільство показало ся дуже слабе. Москвофільські кандидати дістали з тих округів ледви 123 голоси, — коли тимчасом в округах москвофільських послів на українських кандидатів віддано, як ми бачили, 507 голосів.

По виборах польські і москвофільські газети почали радувати ся, буцім-то вибори показали, що наш нарід відвернув ся від українського національного табору і обдарував своїм довірєм москвофілів. Та вже з того, що було сказано доси, кождий ясно бачить, що се неправда. Зрештою се найліпше буде видно, коли зрахуємо голоси, віддані на українських і москвофільських кандидатів, бо хто більше дістав голосів, за тим, видно, стоїть більшість народу.

Отже всі українські кандидати дістали при соймових виборах **3.400** голосів, а всі

кандидати москвофільські 1.800 голосів. Коли вирахувати, скільки з кожної сотки голосів припадає на Українців, а скільки на москвофілів, то вийде, що зі 100 виборців на Українців голосувало 66, а на москвофілів 34. Отже за ким стоїть більшість народу? За Українцями! При тім треба мати на увазі, що між москвофільськими голосами є велике число голосів польських, жидівських і хрунівських, відданих на москвофільських кандидатів з наказу старости.

В кінці маємо ще один доказ, що від виборів до парламенту в 1907 р., коли то наш нарід загальним голосованєм показав, що він належить до українського національного табору, — нічого не змінило ся. Тоді, як ми вже писали, на українських кандидатів віддано 376 тисяч голосів, на москвофільських — 171 тисячу. Се значить, що на 100 голосів було 69 українських, а 31 москвофільських. Отже при соймових виборах в кожній сотці виборців число москвофільських голосів зросло лиш о 3. Сей зріст, як ми вже сказали, треба приписати польським, жидівським і хрунівським голосам, які впали на москвофільських кандидатів.

Одним словом, послідні вибори до галицького сойму показали зовсім ясно, хто се москвофіли. Бо хто шукає помочи в польських панів і знаходить її, той певне не є приятелем нашого народу.

**МОСКВОФІЛЬСЬКИЙ ПОСОЛ ГЛІБОВИЦЬКИЙ
ГОДИТЬ СЯ НА ПОЛЬСЬКЕ ПАНОВАНЄ
НАД НАШИМ НАРОДОМ.**

По соймових виборах почали москвофіли віддячувати ся польським верховодам за їх

поміч і ласку при виборах. Ось-так в газеті „*Polnische Post*“, яку видають Поляки в Відні по німецьки, щоби вихвалювати перед сьвітом своє панованє над нашим народом і обкидати болотом наші визвольні змаганя, москвофільський посол д-р Глібовицький написав, що москвофіли вважають польсько-руські відносини за домашню справу і не хочуть, щоб до тих відносин мішало ся австрійське правительство, тільки згодять ся на те, що скаже галицький сойм

Щоби зрозуміти значінє сеї заяви москвофільського посла, треба взяти на увагу ось-що: Як відомо, Галицьку Русь завоювали були польські королі і вона довгі віки належала до польської держави, аж доки при першій поділі Польщі в 1772 р. не дістала ся під Австрію. З тої колишньої приналежности Галицької Руси до польської держави Поляки виводять свої т. зв. історичні права до Галицької Руси: кажуть, що се польський край, який на віки має остати під польським панованєм, що до того панованя ніхто инший не сьміє мішати ся та що тільки галицький сойм, в яким Поляки мають величезну більшість, має право рішати про долю руського народу. А щоби до галицьких відносин не могло вмішати ся австрійське правительство та завести рівноправність нашого народу з польським, Поляки домагають ся як найширшої автономії краю, то значить, щоби про всі галицькі справи рішав тільки галицький сойм, а центральне правительство австрійської держави щоб не мало права мішати ся в галицькі відносини. Се становище польської політики називаєть ся становищем автономістичним.

Та на се польське автономістичне становище ніколи не годили ся політичні провідники

нашого народу. Вони не признавали ані панованя колишньої польської держави над нашим народом, ані тих історичних прав, які з того панованя виводять польські верховоди для теперішности і будучности, тільки стояли на тім, що наш нарід має повне право на свобідне, незалежне жите на своїй споконвічній землі. Що-ж до теперішности, то тепер наш нарід в Галичині живе не під Польщею, тільки в австрійській державі, яка основними конституційними законами заporučила всім народам рівні права. Коли-ж Поляки заперечують нашому народови тих рівних прав і хотіли би й на далі над ним панувати, то австрійське правительство має обовязок вмішати ся в галицькі відносини і покласти кінець польсько-шляхотському панованю та привернути нашому народови рівноправність.

На такім політичнім становищі стояв і стоїть наш нарід в Галичині. Признавали його й москвофіли, доки не запродали ся Полякам. Аж по послідних соймових виборах устами Глібовицького згодили ся вони на вічне польське панованє над нашим народом, бо-ж очевидна річ, що віддавати полагоджене польсько-руських відносин в руки галицького сойму, в якім Поляки мають величезну більшість, значить: годити ся на польське панованє над нашим народом.

МОСКВОФІЛИ І СМЕРТЬ НАМІСТНИКА ПОТОЦКОГО.

Незабаром по соймових виборах стала ся у Львові подія, яка звернула на Галичину очи цілого сьвіта. Студент львівського університету Мирослав Січинський, син покійного о. Миколи Січинського, звісного українського патріота і соймового посла, пішов у

неділю, 12 цвітня 1908 р., до намісника гр. Андрія Потоцького буцім-то на авдиєнцію і приступивши до нього, застрілив його, кажучи: „Се за кривди нашого народу, за вибори, за смерть Каганця!“

Ми не будемо тут широко розписувати ся про той вчинок Мирослава Січинського *). Ви, братя селяни, найліпше будете знати, як оцінити той вчинок, бо-ж ви найліпше знаєте: чи терпіли ви кривди під панованєм польських графів-намісників, чи ні? чи вибори переводили в нас старости, над якими намісник має власть, справедливо, чи ні? чи за страйки переслідували вас справедливо, чи ні? чи наші селяни-мученики від Стасюка з Чернієва до Каганця з Коропця заслужили собі на смерть від жандармських куль і багнетів, чи ні? чи знаходили ви справедливість в палаті намісника, коли їздили туди жалувати ся на самоволю старостів, комісарів і їх слуг вїтїв, чи ні? Все те глибоко записане в ваших наболїлих серцях і тому ви самі найліпших знаєте, що думати про вчинок Мирослава Січинського.

Ми вам скажемо лише, що коли цілий сьвіт заговорив, що видно дуже важке мусить бути положенє нашого народу під польським правлінєм, коли син того народу, молодий хлопець, якому тільки тішити ся житєм, за кривди народні пішов на таке діло, — то москвофільські газети виступили не тільки проти Січинського, але проти цілого українського національного руху з такими лайками, що як би ту писанину переклав з москвофільського язичія на польську мову, то вона могла би сьміло знаходити ся в найбільш ворожій на-

*) Се зроблено в книжці: Михайло Лозинський, Акт 12 цвітня 1908 р. Збірка статей. З портретом Мирослава Січинського. Львів 1909.

шому народови польській газеті. І так писали вони, що вчинок Січинського, се такий страшний злочин, якому рівного нема на світі; що Січинський виховав ся на такого злочинця в українськiм національнiм таборі; що Поляки повинні вже раз зрозуміти, якою небезпекою грозить їм українство і старати ся здавити його при помочи москвофілів. А вже небіщика Потоцкого, який поміг москвофілам вибрати 9 соймових послів, москвофільські газети не могли нахвалити ся, величаючи його за його благородність і справедливість.

Се становище москвофілів ви самі, братя селяни, найліпше зумієте оцінити. Ви самі найліпше будете знати, чи вважати своїм приятелем чи ворогом того, хто в такій важній для вас справі став по стороні ваших польських гнобителів.

МОСКВОФІЛИ ПАДУТЬ ЩО-РАЗ НИЗШЕ.

Переконавши ся, що москвофіли на все готові, Поляки зажадали від них, щоби хтось з їх послів засвідчив явно перед цілим світом, що нашому народови в Галичині під польським панованєм живеть ся як в раю та що вся біда походить не від польського гнету, тільки від українських „бунтівників“. Таке свідоцтво згодив ся зложити москвофільський посол д-р Глібовицький.

Стало ся се підчас так званої „руської дебати“ в парламенті, яка вела ся від 20 до 25 мая 1908 р. над наглими внесеннями українських послів, поставленими 1) в справі надужить галицьких старостів, 2) в справі послідних виборів до сойму і 3) в справі убійства Марка Каганця жандармами.

В сій „руській дебаті“, названій так від того, бо в ній ходило о кривди руського народу під польським правлінням, в обороні нашого народу виступили не тільки українські послы всіх трьох партій: національні демократи дир. Цеглинський, проф. д-р Дністрянський, д-р Петрушевич, Буд иновський, д-р Евген Левицький, радикал д-р Трильовський, соціяльні демократи Вітик і Остапчук, — але відізвили ся за нашим народом навіть ті з чужих послів, які ще не пішли на службу польського кола, як один з найліпших бесідників у парляменті, польський соціяльний демократ Дашинський і славний чеський учений, професор чеського університету в Празі д-р Масарик.

За те москвофіли стали по стороні польського кола, по стороні польського панованя над нашим народом. Москвофільський посол д-р Глібовицький виголосив у сій „руській дебаті“ таку промову, що коли-б посол, вибраний польськими або німецькими виборцями, виголосив таку саму промову в справі польського або німецького народу, то його виборці за таку промову укаменували би!

Посол д-р Глібовицький, якого вибрали наші селяни, бо здавало ся їм, що він найліпше буде їх заступати, сказав у парляменті, що се неправда, що в Галичині староства при виборах чи коли инде кривдять наш нарід, — противно, Поляки зробили нашому народови багато добра, а за те він відплачуєть ся їм так, як та гадюка, що укусила чоловіка, який її вигрів у пазусі. Тепер та українська гадюка — кричав д-р Глібовицький — казиться й кусає на всі боки. Се неправда — говорив він далі, — що Поляки допускали ся при виборах надужитъ, — противно, се українські партії допускали ся страшних насильств над

Поляками і „Росіянами“ (то значить: москвофілами), страшили й били польських і „російських“ виборців, а по виборах замордували такого доброго, благородного, справедливого чоловіка, як ґр. Потоцький!“

Так говорив москвофільський посол д-р Глібовицький серед оплесків і похвал польського кола. Навіть польський „міністер для Галичини“ Абрагамович по промові підійшов до нього і стиснув йому руку. А чужим послам панове з польського кола говорили: „Українські послы, се бунтівники, які вбили намістника, не слухайте їх, — а ось послушайте, що говорить отсей правдивий заступник руського народу.“

Але ані чужі послы ані чужі газети не вірили послови Глібовицькому і його опікунам з польського кола. А німецький соціально-демократичний посол **Пернерсторфер**, сивий старець, що вже коло 20 літ засідає в парламенті і за той час усе виступав в обороні нашого народу, слухаючи промови Глібовицького, крикнув з обуренєм: „Такої підлої промови я ще не чув у моїм довгім життю!“ Так само німецькі газети написали, що наш нарід дуже нещасний, коли з нього виходять такі зрадники як Глібовицький.

Скажіть-же самі, братя хлопцї — все одно, чи хто з вас уважає себе Українцем, чи москофілом: чи правду казав Глібовицький, що в старостві, в податковім уряді, в суді, одним словом всюди, де лиш хтось має власть над вами, відносять ся до вас справедливо і по приятельськи, а не збиткують ся над вами? чи правду він говорив, що виборів вам не шахрують, але з власної волі вибираєте своїми заступниками польських дідичів та їх прислужників? — чи правду говорив, чи безсоромно брехав? А коли брехав, то він і його товариші-послы і ціла москвофільська

партия не сьміють бути ніде вашими заступниками, не сьміють мати ані одного з вас за собою, не сьміють хвалити ся вашим довірєм, якого уживають на те, щоб запродувати вас польським верховодам, щоб помагати їм проти ваших оборонців і заступників з українського табору!

МОСКВОФІЛИ І СЛАВЯНСЬКА ІДЕЯ.

На початку 19. століття всі славянські народи *) — з виїмком Росії, яка була могутчою самостійною державою і тримала в неволі інші народи — жили в неволі і занепаді, під німецьким, мадярським, турецьким або таки „братним“ славянським ярмом. Тоді то й зродила ся славянська ідея, ідея відродження славянства, яка голосила, що кождий славянський нарід, помагаючи один другому, повинен піднести ся з занепаду, просьвітити ся, а також позбутися чужої неволі, та що всі Славяни повинні злучити ся в державну спілку, яка забезпечувала би їм свободний розвиток кождого з них.

Таку славянську ідею мало голосити між нашим народом „Кирило-Методіївське Братство“, założене коло 1845 р. в Київі такими нашими славними людьми, як Тарас Шевченко, історик Микола Костомарів, письменник Панько Куліш і інші. Програму сього Братства передав дуже гарно Шевченко в своїй поемі „Іван Гус“, отсими словами:

„Щоб усі Славяни стали
Добрими братами
І синами сонця-правди“...

*) До славянських народів зачисляють ся: Росіяни, Русини (Українці), Білоруси, Поляки, Чехи, Словінці, Словаки, Серби, Хорвати і Болгари. Всі вони походять з одного спільного пня й задержали доси деякі спільні прикмети в мові і звичаях.

ське варварство грозить цілій Європі та, що одинокою тамою проти того варварства було би відбудоване польської держави. Але тим способом, при помочи Західної Європи, відбудоване Польщі не вдало ся. Отже тепер польська політика видумала новий спосіб. Як ми вже згадували, недавно пруський сойм ухвалив закон, що пруське правительство має право забирати в Поляків за гроші землю, щоб її передавати в німецькі руки. Розумієть ся, що такий нелюдський закон Поляків мусів дуже заболіти. Коли-ж вони побачили, що на той закон обурюють ся й інші славянські народи, тоді порішили використати се обуренє для своїх інтересів. Отже сказали, що Німці звертають ся не тільки проти них, Поляків, але також проти цілого славянства, навіть проти Росії, яку хочять завоювати, та що одинокою тамою проти сього німецького напору на славянські землі була би як найширша свобода для них, Поляків, у Росії. Отже Росія в інтересі славянства повинна дати Полякам у Росії бодай такі права, які вони мають у Галичині. Ось-так Поляки пробувають, чи славянофільство не помогло би їм до осягненя свободи в Росії.

Очевидно свобода Полякам, як і кождому иншому народови належить ся. Але цікаво бачити, як польські політики старають ся все свої власні інтереси представити як щось, що потрібне не лиш Полякам, але й иншим. До недавна голосили вони, що відбудоване Польщі потрібне для цілої Західної Європи, бо инакше розить їй залив російського варварства, а тепер знов голосять, що свобода для них, Поляків, у Росії потрібна цілому славянству як тама перед німецьким заливом славянських земель.

Тай ще є одна дуже важна причина, за-для якої настало між Поляками і Росіянами

зближене. І одні і другі мають „спільного ворога“: тим ворогом уважають вони український національний рух. Поляки хотіли би, щоб спольщити наш нарід у Галичині, а також у Росії в Холмщині, а коли-б удало ся, то й на цілій Правобережній Україні; Росіяни знов хотять цілий наш нарід зросійщити. Та сі їх заходи розбивають ся о український національний рух, який осьвідомляє наші народні маси, організує їх до оборони своєї народности перед польськими і російськими замахами. Доси і Поляки і Росіяни поборювали український національний рух кождий на свою руку, але безуспішно. А тепер, налякані його зростом, вони хотіли би порозуміти ся, щоби поборювати його спільними силами. Отже Поляки надіють ся, що коли порозуміють ся з Росіянами, то дістануть у Росії свободу і тоді всі свої сили зможуть обернути проти українського національного руху; Росіяни знов надіють ся, що коли погодять ся з Поляками, то Поляки в Галичині допоможуть москвофілам здавити український національний рух і стати на правду представниками нашого народу в Галичині.

Вже з сього видно, що до неославянофільського руху не могли прилучити ся політичні провідники нашого народу. Бо не має той рух на ціли, „щоб усі Славяни стали добрими братами і синами сонця-правди“, як се проповідували наші українські славянофіли з „Кирило-Методіївського Братства“, тільки хоче він через польсько-російське порозумінє скріпити польське і російське панованє над нашим народом.

За те москвофіли вчепили ся неославянського руху — як то кажуть — руками й ногами. І не диво. Адже головною точкою польсько-російського порозуміня є: щоб Поляки постарали ся о те, щоби в Галичині були признані російській мові всі ті права, які тепер

має наша мова тай, щоби в загалі москвофіли взяли верх над українським національним рухом. Значить, неославянофільство має допомогти москвофілам дійти в Галичині до тої сили і значіння, до якого вони самі ніколи не сподіваються дійти. Та і в теперішню хвилю неославянофільство приносить москвофілам користь. На всіх неославянофільських маніфестаціях виступають вони як єдині представники нашого народу в Галичині, — вони, що в дійсності не мають між нашим народом ніякого значіння. А крім того російські неославянофіли розпочали між російською суспільністю агітацію, щоб вона допомогла москвофілам стати на ноги, складаючи грошеві датки на москвофільську агітацію в Галичині. Отже неославянофільство принесе москвофілам чи-малі суми, за які не тільки можна буде вести агітацію між нашим народом, але також вигідно жити москвофільським провідникам. Ось-так неославянофільський рух приносить москвофільським провідникам і честь бути представниками нашого народу і грош', — то чому-ж би вони не мали липнути до славянофільства!?

І так те ніби нове славянофільство в розуміню Росиян має на цілі: 1) щоби всі славянські народи піддали ся під опіку Росії, 2) щоби довести до польсько-російського порозуміння, 3) щоб через те порозумінє виєднати в Поляків у Галичині поміч для москвофільства проти українського національного руху. А Поляки пристали до того неославянофільського руху тому, бо сподіваються ся тим способом за ціну здавленя українського національного руху дістати свободу в Росії.

Значить, неославянофільський рух, се злука Росиян, москвофілів і Поляків на згубу нашого народу.

МОСКВОФІЛЬСЬКА „ВІРНІСТЬ“ ГРЕКО - КАТО- ЛИЦЬКІЙ ЦЕРКВІ І АВСТРІЙСЬКІЙ ДЕРЖАВІ.

Коли москвофіли йдуть межи простий нарід, то старають ся прихилити його до себе тим, що голосять, що вони оборонці віри і церкви, яку хотіли би запропастити „безбожники-Українці“. Та чи на правду вони такі побожні, такі вірні тій греко-католицькій церкві, до якої належить наш нарід в Галичині? Їх діла говорять, що ні.

Щоб не сягати далеко в історію, вкажемо на найновіший примір. В літі 1907 р. редакция москвофільської газетки „Русская Воля“, яка виходить у Перемишлі, з'організувала поїздку наших селян до православних відпустових місць у Почаєві й Київі. А прецінь греко-католицька церков учить, що лиш у католицькій церкві можна доступити спасеня душі, а православному церков уважає вона „схизматицькою“, т. є. такою, що відділила ся від католицької церкви, виломила ся з під послуху голові католицької церкви і через те не може довести до спасеня душі.

Коли-б отже москвофіли були такі побожні, такі вірні греко-католицькій церкві, як се вони голосять, то не водили би наших греко-католицьких селян на відпусти до православних місць, бе се зі становища греко-католицької церкви великий гріх.

Та москвофіли ві всім однакі: говорять одно, а роблять друге: удають великих приятелів нашого народу, а працюють на його загибель, на те, щоб над ним панували чужі. Отся москвофільська дволичність виходить на верх також в справах віри. Вони тягнуть до православія, бо сподівають ся, що се причинить ся до зросийщеня нашого народу в Галичині, але боять ся явно до того признати

і голосять, що вони боронять віри і церкви перед „безбожниками“ Українцями.

Пятнуючи таке дволичне поведене москвофілів, ми притім зазначуємо, що ми не боїмося, що через православіє наш нарід може зросійщити ся. Адже величезна більшість нашого народу — всі наші брати на російській Україні, а також буковинські Русини — визнають православну віру, а одначе не зросійщили ся! Загалом ми стоїмо на тім, що віри не треба мішати до народности ані до політики. Можна визнавати яку-небудь віру і бути добрим Українцем, добрим громадянином, корисним членом своєї суспільности. І тому в справах народности і політики треба лишити віру зовсім на боці, як справу совісти кожного чоловіка з окрема.

Не можна нам також зробити закиду, — як се часто роблять москвофіли, — що ми доносимо на них властям, що вони тягнуть до православія. Бо православна віра в австрійській державі є одною з тих вір, яким держава признає повну свободу, і за визнаванє православної віри ніхто не може бути переслідуваний або позбавлений яких-небудь прав в австрійській державі.

Ми тільки хочемо на сїм примірі показати безхарактерність москвофілів. Бачите, православної віри не люблять Поляки, бо се урядова віра тої Росії, через яку вони втратили державну незалежність, а також не любить її австрійське правительство і корона, бо тим Поляки ще тоді, коли перед у нашої політиці вели москвофіли, представили, що ті москвофільські провідники нашого народу тягнуть до православя в тій цілі, щоб відірвати Галичину від Австрії і прилучити її до Росії. Тому власне москвофіли, щоб не наразити ся „сильним сього сьвіта“, боять ся виступити з захвалюванєм православія явно. Отже гор-

лають, що вони самотні оборонці греко-католицької віри і церкви, а рівночасно ведуть наших селян до православних відпустових місць.

Коли-б москвофіли були справді людьми ідеї, то вони явно і сміло голосили би те, що вважають за найліпше, не лякаючи ся не тільки переслідувань, але навіть і смерті. А так вони являють ся без характерними трусами, які „ставлять і Богови свічку і чортови огарок“; поїхавши до Росії, виступають як прихильники православія, а знов у Галичині, щоби приподобати ся „сильним сього світа“, удають ревних греко-католиків.

З нашого національного становища ми мусимо виступити проти такого тягання наших селян москвофілами до православних відпустових місць тільки з тої причини, що москвофіли використовують таким способом побожність нашого селянства для своїх політичних цілей. Православна церква у Росії тісно злучена з російським правительством і служить цілям правительства. А що російське правительство хотіло-б наш нарід переробити на Росиян, то в сїм помагає йому також церква. І тому власне москвофіли устроїли таку поїздку до Почаєва й Київа, щоби при помочи російського духовенства зміцнити в наших селянах москвофільський дух.

Швидко після тої москвофільської поїздки до Почаєва й Київа виплила на верх справа, яка знов показала у яркім світлі безхарактерність і дволичність москвофілів. Одного з організаторів і провідників тої поїздки, Ярослава Мончаловського, сина визначного москвофільського діяча і завзятого ворога українського національного руху пок. Осипа Мончаловського, арештовано під закидом шпіонства в користь Росії. Слідство і судова розправа виказала, що Мончаловський пізнав ся в Київі з одним урядником росій-

ської поліції і за його намовою взяв ся зламати для ужитку російської армії військову мапу і опис воєнних укріплень околиць Львова. Наслідком сього його засуджено за шпіонство на 3 місяці вязниці, а висший суд підвищив ту кару на рік вязниці.

Справа Мончаловського, як ми вже згадали, показує дуже ярко дволичність і безхарактерність москвофілів. Москвофіли все кричать, що вони вірні піддані австрійської держави, що вони мають на меті тільки національно-культурну єдність з російським народом, а про злуку з російською державою навіть не думають. Що більше, щоби приподобати ся тим, що мають у руках власть, вони голосять, що український національний рух, змагаючи до свободи і незалежності нашого народу, загрожує інтересам Австрії, Росії і Польщі. А тимчасом показується, що ті „вірні піддані“ Австрії мають між собою людей, які шпіонують в Австрії на користь Росії.

При тім Мончаловський — не перший між москвофілами у тім шпіонському ремеслі. Адже се звісна річ, що москвофільський діяч пок. Григорій Купчанко, який жив постійно у Відні, був шпіоном кількох правительств, між иншими австрійського і російського. А на звіснім москвофільським процесі Ольги Грабар і тов., коли то майже всіх москвофільських провідників обжаловано о державну зраду в користь Росії, показало ся, що багато з них було шпіонами російського правительства для слідження тих російських революціонерів, що втікли перед переслідуваннями з Росії і перебували в Галичині і в Відні. В кінці згадаємо, що молодий Мончаловський в слідстві сказав, що його пок. батько займав ся тою самою „роботою“, що й він. Одним словом, шпіонство, се традиційне занятє москвофільських провідників.

І то шпiонство не з iдеї, а за гроші. Бо є також шпiонство для iдеї. Ось-так прим. пiдчас вiйни хтось, щоб допомогти до побiди своїй армiї, шпiонує армiю неприятеля. Але москвофiли не такі, щоб за iдеї класти свої голови. Ось хоч би й сам Мончаловський. Він не сказав, що хотiв видати австрiйські воєнні пляни Росiї тому, бо хоче з'єдинення Галилини з Росiєю, — значить, з iдейних полiтичних причин. На судi він тiльки викручував ся, як звичайний платний шпiон, і пятно платного шпiона так і прилипло до нього. В слiдствi і на розправi росiйської державної iдеї він вирiк ся і остав ся тiльки факт, що він за своє шпiонство брав росiйські гроші.

І знов зазначаємо з натиском: пишу-чи се, не маємо на думцi ані iнтересiв австрiйської держави, ані не хочемо доносити на москвофiлiв. Нам ходить тiльки о ствержене того, що москвофiльство, як полiтичний напрям позбавлене всяких етичних основ, що його головна риса — дволичнiсть і безхарактернiсть, що воно iдейнiсть заступає службою тому, від кого сподiваєть ся користий.

МОСКВОФІЛЬСЬКА ПОЛІТИКА В СОЙМІ.

Двом панам годi служити, — кажуть люди. А одначе москвофiли доказали й сеї штуки. Правда, не зовсiм удачно, але таки доказали. Такою службою двом панам була власне полiтика москвофiльських послiв пiдчас соймової каденцiї в осени 1908 р.

Вибрані з волi польської шляхти при помi-чи старостинських виборчих штук, москвофiльські посли мусiли поступати в соймi так, що-би не зразити собі своїх шляхотських опiку-нiв. Тим бiльше, що їм конче хотiло ся, щоб один з них був вибраний членом Краєвого Ви-

ділу, отже треба було собі заробити на ту ласку вірною службою. Але з другого боку ті самі москвофільські послы проголосили себе представниками російської національної ідеї в Галичині, отже треба було показати перед Росією, перед тими російськими політичними кругами, які підпирають москвофільство в Галичині і морально і — що найважнійше — материяльно, великими грошовими сумами, що вони, ті „російські члени галицького сойму“, гідно заступають російську національну ідею. Отже почали крутити, годячи і одним і другим.

Найперше прийшло питанє мови, якою мають промовляти в соймі москвофільські послы. Як ми вже знаємо, в австрійськiм парламенті москвофільський посол д-р Марков почав був уживати російської мови, домагаючи ся для неї прав краєвої мови. З того виходить, що з тим більшою силою повинні були москвофільські послы домагати ся для російської мови прав краєвої мови в соймі. Але вони дуже добре знали, що сим зрадили би собі своїх шляхотських опікунів, тим більше, що граф Потоцький тільки тому наказав старості в Бродах „вибрати“ послом д-ра Дудикевича, бо той дав йому слово, що в соймі ані він ані ніхто инший з москвофільських послів по російськи говорити не буде. Зрештою тут справді ходило лиш о д-ра Дудикевича, бо ніхто инший з теперішних москвофільських соймових послів російської мови не вмів.

І так москвофільські послы обовязали ся не говорити в соймі по російськи. Але з другого боку треба якось показати своїм опікунам з Росії, що вони — оборонці російської національної ідеї. Отже беруть ся на способи. На першiм засіданю сойму д-р Дудикевич складає заяву, що наш нарід і нарід російський, се один нарід. Ся заява була написана по ро-

сийськи, але виголошена не по російськи, тільки звичайним москвофільським язичієм. Отже російські опікуни москвофілів, прочитавши її надруковану в „Галичанинѣ“, бачили, що вона написана по російськи, а знов польські опікуни москвофілів, чуючи її виголошене в соймі, думали, що др. Дудикевич говорить по нашому, тільки не зовсім чисто, а москвофільським язичієм.

З тою москвофільською заявою пробували москвофільські послы ще одної штуки. В соймовім стенографічному протоколі, який друкується латинською азбукою, хтось з них у коректі поправив її так, щоб виглядало, наче д-р Дудикевич виголосив її по російськи. Та проти такого ввведення російської мови як краєвої задними дверми, фалшованєм стенографічного протоколу, запротестував голова „Українсько-руського Клубу“ д-р Євген Оленицький і москвофільські послы тільки скомпромітували ся.

Але хоч як крутили москвофільські послы з сею своєю заявою, то таки стягнули на себе неласку своїх польських опікунів. Польські газети написали виразно, що польські політики дуже радо йшли би разом в москвофілами проти українського національного руху, оголосили би москвофілів за єдиних представників нашого народу, вибрали би москвофільського посла членом Краєвого Виділу, бо москвофіли не бунтують хлопів проти панів, не виступають проти польського панованя на руській землі, — але за те москвофільські послы не повинні виступати з заявами, що наш нарід і нарід російський се один нарід, бо вони, Поляки, не хочуть мати в Галичині, яку вони вважають чисто польським краєм, побіч українсько-руського питання ще й питання російське, а також корона взяла би їм за зле, якби вони підпирали російський рух в Галичині.

Ось-так москвофільські послі зіпсували собі справу заявою д-ра Дудикевича. Не вважаючи на всі заходи, вони таки не досягнули своєї цілі і членом Краєвого Виділу став не москвофільський посол, а член „Українсько-руського Клубу“ Іван Кивелюк, посол Гусятинщини. З тяжким серцем вибирала польська соймова більшість членом Краєвого Виділу „українського гайдамаку“: польські газети зазначили виразно, що се зроблено не з якоїсь прихильності до Українців, але з мусу: поперше, українських послів більше у соймі ніж москвофільських, тай загалом український національний табор, се поважна політична сила, з якою Поляки мусять числити ся, а по-друге, москвофільські послі заявою д-ра Дудикевича самі унеможливили польській соймовій більшості висунути їх на єдиних заступників нашого народу.

Щоб піддобрити ся польській соймовій більшості і затерти вражінє заяви д-ра Дудикевича, москвофільський клуб не раз і не два зраджував селянські інтереси в соймі. Досить буде згадати виступи самого д-ра Дудикевича, голови москвофільського клубу в справі ловецького і будівельного закона. В одній і в другій справі д-р Дудикевич разом з польською соймовою більшістю стояв за постановами некорисними для селянства, — проти „Українсько-руського Клубу“ і польських селянських послів. Дійшло до того, що при дебаті над ловецьким законом проти д-ра Дудикевича мусів виступити його власний клубовий товариш д-р Король, а при дебаті над будівельним законом виступили проти нього москвофільські послі-селяни. Така вже очевидна була та зрада селянських інтересів, якої в обох випадках допустив ся голова москвофільського клубу, що його власні одностумці не мали відваги піти за ним, тільки з боязни пе-

ред обуренєм своїх виборців-селєн мусїли виступити проти нього.

Коли москвофїльські послї побачили, що програли справу, та що місце заступника народу в Краєвїм Видїлї для них пропало, постановили ратувати бодай останки: заслужити собі бодай місце заступника члена Краєвого Видїлу. Якраз тодї вела ся бюджетова дебата і з сього скористав др. Король, щоб затерти вражїнє заяви д-ра Дудикевича та представити москвофїлів у такїм сьвітлї, в якїм їх хотїли-б бачити Поляки, отже заявив, що про те, чи наш нарїд є окреим і самостїйним народом, чи частю росїйського народу, нема чого сперечати ся, бо се рїшить істория, — значить, виступив і проти москвофїльського становища, яке каже, що наш нарїд, се часть росїйського народу, і проти української національної ідеї, яка стоїть на тїм, що наш нарїд, се окреим і самостїйний нарїд, а став на т. зв. „краєвїм“ становищї, на якїм хотїли би бачити нашу полїтику Поляки і яке полягає на тїм, щоб наш нарїд не сягав своєю полїтичною думкою поза границї Галичини, тїлько щоби вдоволяв ся тим, що йому в Галичинї будуть ласкаві признати Поляки. Не згадав також нічого д-р Король про потребу подїлу Галичини на часть польську і руську, а навпаки, він заспївав ту саму пісоньку, яку все співають польські полїтики: що Поляків і Русинів у Галичинї доля злучила на віки таї ніхто їх не годен розлучити, отже вони повинні якось погодити ся. А яка згода можлива між гнобителем і гнетеним? хиба така, щоби гнетений піддав ся покїрно свому гнобителеви, бо щоби гнобитель сам добровільно зрїк ся свого панованя, сього ніколи не бувало. Вдарив також д-р Король у ту струну, на яку заграв був в попередній соймовїй каденцїї, в осени 1907 р., про що ми вже згадували: що польська соймова біль-

шість повинна подати москвофілам руку для поборюваня „радикалізму“ між нашим народом, то значить, для поборюваня того нашого народного руху, який має на меті визволенє нашого народу з-під панованя польської шляхти.

Польські соймові послы, а також польські газети прийняли сю промову д-ра Короля з великим вдоволенєм, заявляючи, що коли тільки ціла москвофільська партія думає так, як д-р Король, то вони, Поляки, не відмовлять їй свого підпертя. І на доказ сього таки зараз вибрали москвофільського посла д-ра Ганчаківського заступником члена Краєвого Виділу.

Того самого дня, коли д-р Король виглосив свою промову, промовляв також при бюджетовій дебаті голова „Українсько-руського Клубу“, ставлячи національні домаганя, яких сповненє український національний табор без ріжниць партій вважає конечною умовою для дійсної рівноправности нашого народу в Галичині. І вистало тільки почути промови польських послів підчас дальшої бюджетової дебати, а також прочитати польські газети, як вони, вихваляючи д-ра Короля, рівночасно накинули ся на д-ра Олесницького, щоби перекопати ся, хто віддає наш нарід під польсько-шляхотське панованє, а хто боронить його прав на свобідне національне житє.

Др. Король своєю промовою привернув москвофільській партії прихильність польської соймової більшости, але ся його промова могла рівночасно викликати невдоволенє в тих російських кругах, які підпирають москвофілів. Щоб сьому запобігти, виступив підчас бюджетової дебати в соймі д-р Дудикевич, заявляючи, що він хоче „поправити і доповнити“ промову д-ра Короля. Се „поправленє і доповненє“ полягало на тім, що д-р Дудикевич знов

заявив з натиском, що наш нарід, се часть російського народу; зрештою він так само ласив ся до Поляків, як і д-р Король.

Так виглядала москвофільська політика в соймі. Замість служити своєму народови, москвофільські послы напружували свої сили, щоб заробити собі на ласку ворогів нашого народу.

„РЕВОЛЮЦІЯ“ В МОСКВОФІЛЬСЬКІЙ ПАРТІЇ.

Москвофільська соймова політика перенесла ся і до москвофільської партії. І в своїй власній партії москвофіли поділили ся на дві части: на прихильників д-ра Короля і д-ра Дудикевича або на „старих“ і „молодих“.

Та сі причини не виступили в чистій формі ідейної боротьби, тільки переплели ся тісно з причинами особистого характеру, з жаждою наживи. Річ в тім, що всі москвофільські інституції, ті дійні корови для москвофільських провідників, знаходили ся в руках „старих“. Вони в них порядкували, вони тягнули з них зиски для себе і своїх родин. Тай не тільки те. Через руки „старих“ переходили також усї запомоги для москвофільського руху з Росії і вони порядкували ними як самі хотіли. І так „старі“ жили в почестях і достатках, а „молодим“ або не давали нічого або дуже мало. І перший вистріл, який випустили „молоді“ на „старих“, містив у собі не стільки закидів ідейного характеру, скільки жалів, що „старі“ уживають „молодих“ тільки до агітаційної роботи, до розбиваня українських віч, а не допускають їх ані до власти в партії ані не дають користати з фондів тих інституцій, які партія має в своїх руках.

Для тої боротьби зі „старими“ „молоді“ заложили газету „Новая Жизнь“, якої одначе

не видають правильно, тільки від часу до часу, мабуть тоді, як треба їм „старих“ приперти до стіни і видерти щось від них. Та хоч вони ту свою газету помалювали поступовою краскою, хоч говорять у ній про народне добро і кидають на „старих“ громи, що ті за народну справу не дбають, — то все таки робить вона вражінє перше всего відплати за те, що „старі“ не віддячили їм як слід за борчу агітацію і розбиванє українських віч.

„Новая Жизнь“ була призначена для москвофільської інтелігенції і видавала ся російською мовою, — хоч, що правда, дуже поганенькою. Щоби-ж перетягнути на свою сторону селян, заложили „молоді“ від початку сього року популярний тижневник „Русь“, який почав уже ганьбити „старих“ послідними словами.

Поява „Руси“, се найліпший доказ, ствержений самими москвофілами, що москвофільство між нашим народом упадає. „Русь“ зараз у першім числі накинула ся остро на „старих“ москвофілів, що вони відбили ся від народньої мови і завели незрозуміле для народу „язичіє“ тай сама зачала писати народною мовою, заявляючи, що тільки в народній мові можна просвічувати нарід. Значить, „Русь“ признала те, що все говорив український національний табор: що підставою народньої праці мусить бути народня мова.

Але не думайте, що „Русь“ признала се щиро. Як би вона щиро се признала, то не була-б москвофільською газетою, бо-ж власне основою москвофільства є непризнаванє мови нашого народу як підстави народньої праці. Ні, „Русь“ сказала лиш так тому, щоби прихилити до себе серця наших селян і таким способом лекше заманити їх в москвофільські сіти.

Що се так, се найліпше видно з того, що вона признає потребу народньої мови тільки в газетах і книжках, призначених для простого народу, а інтелігенція, яка вийшла з нашого народу, повинна на її думку вживати між собою в слові і письмі мови російської. Таким чином „Русь“ заводить для нашого народу дві мови: „хлопську“ для простого народу і „панську“ для інтелігенції, вважаючи „хлопською“ рідну мову нашого народу, а „панською“ мову російську. З того бачимо, що „Русь“ відносить ся до нашого народу і його мови так само, як москвофіли в загалі, а тільки вбрала ся в стрій народньої мови, щоби прихилити до себе наших селян, які від москвофільства відвертають ся.

Зрештою навіть з такої дрібниці, як титул газети, видно, як „Русь“ в дійсности відносить ся до нашого народу. В титулі „Руси“ нарисована женщина, яка має представляти Русь. Отже ся женщина вбрана в російський народній стрій. Коли редактори „Руси“ так дуже люблять наш нарід і його мову, то чому в титулі своєї газети не помістили Русинки, але Росиянку? Ось-так на кождім кроці виходить на верх фарисейство „Руси“.

І „Новая Жизнь“ і „Русь“ люблять пописувати ся фразами про поступ, про народне добро таї дорікають „старим“ москвофілам за їх консерватизм, за їх відчуженє від народу. Але яку вартість мають сї фрази, се видно найліпше з того, що ті москвофільські „поступовці“ стоять під комендою д-ра Дудикевича, який в одній своїй промові вихвалював Сибір, куди російське правительство посилає за кару тих, що стають в обороні прав народу в Росії, та що вони знаходять поміч серед тих російських політичних кругів, які є найбільшими ворогами народньої свободи і народ-

нього добробуту, найпевнішою підпорою російського правительства.

Зрештою історія москвофільства в Галичині, вже ясно показала, що москвофільство і поступовість, се річи, які виключають одна другу. Весь поступ у світі йде до того, щоб поліпшити долю простого народу, а хто хоче простому народови добра, той мусить за підставу народньої праці прийняти рідну мову народу, бо лиш у своїй рідній мові нарід може просвітити ся, стати культурним і навчити ся, як собі ліпшу долю здобути. Ми бачили, як в 1870-их роках молоді москвофіли Михайло Павлик і Іван Франко, тепер заслужені українські діячі, прийшовши під впливом Українця з Росії Михайла Драгоманова, професора київського університету, до переконання, що інтелігенція повинна віддати всі свої сили для народу, який її вигодував своєю кривавицею, стають Українцями і починають писати народньою мовою*).

Пізнійше, в 1890-их роках, ми бачили другий примір. Тоді деякі москвофільські студенти університету також запалили ся були поступово-народолюбними ідеями і навіть переписували ся в сій справі з Михайлом Драгомановим, тоді уже професором університету в Софії в Болгарії, бо з Росії Драгоманов мусів ще 1876 р. виїхати за границю, щоб уникнути переслідувань за свою працю для українського народу. Та сї москвофільські поступовці з 1890-тих років не дали себе переконати, що поступово-народолюбні ідеї вимагають призна-

---

*) Хто хотів би про тих трьох заслужених людей більше довідати ся, нехай роздобуде собі книжку: Михайло Лозинський, Люди, Львів 1909. Ціна 1 кор, 50 сот. — В сій книжці написано про отсих славних людей, як Українців так і чужинців: Драгоманів, Франко, Павлик, Сембратович, Беризон, Реклі, Крапоткін, Толстой, Тургенев, Гарібальді, — всі з портретами.

ня народньої мови основою праці для народу, і остали таки москвофілами — т. є. прихильниками погляду, що наш нарід є частию російського народу і тому повинен розвивати ся в російській мові. І що-ж показало ся. За якийсь час ті москвофільські поступовці забули свої поступово-народолюбні ідеї й опинили ся на службі тих, що силою хотіли би зросийщити наш нарід, т. є. на службі тих російських політичних кругів, які є підпорою російського правительства. Найвизначніші з них: д-р Дмитро Вергун і д-р Юліян Яворський, (сей власне переписував ся з Драгомановим); перший є співробітником російської газети „Новое Время“ в Петербурзі, а другий співробітником російської газети „Кіевлянинъ“ у Києві, двох російських газет, які з найбільшим завзятем поборюють український національний рух і загалом виступають ворожо до поступово-народолюбних ідей і змагань.

На підставі сих фактів з історії галицького москвофільства можемо сказати певне, куди підуть теперішні москвофільські поступовці в „Новой Жизни“ і „Руси“. Ті, що своїми провідниками вважають Дудикевичів і Вергунів та Яворських, певно підуть їх дорогою, а властиво вони вже йдуть нею, вже братають ся з підпорами російського правительства, того правительства, яке для народів Росії має замість свободи і хліба тюрми і шибениці.

Сварка між „старими“ і „молодими“ москвофілами добра тим, що вона і одних і других представила в правдивім сьвітлі. Отже від „молодих“ довідали ся ми, що „старим“ не в голові праця для народу, тільки їх власне добро; що в москвофільських інституціях нема ніякого порядку; що маєток сих інституцій „старі“ розтягають для себе; що в деяких з сих інституцій, як прим. в „Ставропігійскім Інституті“, діють ся прості злодійства; що

гроші, які приходять з Росії, „старі“, замість обертати на пропаганду москвофільства, ховають для себе. Далі potwierдили „молоді“ наші закиди, що москвофільські посольські клуби в парламенті й соїмі дбають не про наш нарід, а лиш запобігають ласки в Поляків і правительства. Боронячи ся перед сими закидами „молодих“, „старі“ представили знов в газетах „Галичанинъ“ і *Русское Слово*“, що се за пташки „молоді“: що вони добро народу мають тільки на устах, а в дійсности хотіли-б вони дібрати ся до власти в москвофільській партії длятого, щоб захопити в свої руки богаті москвофільські інституції і черпати з них повними пригорщами гроші на свої потреби. А що москвофіли, як „старі“ так і „молоді“, творять одну партію, живуть і працюють разом, отже мусять добре одні других знати, то певна річ, що вони одні про других говорять саму чисту правду.

„Революція“ в москвофільській партії скінчила ся на разі тим, що на з'їзді, який відбув ся з початком лютого с. р., „молоді“ взяли верх над „старими“ і викинули їх з „*Русской Рады*“ і „*Народнаго Свѣта*“ та захопили провід москвофільської партії в свої руки. Зробили се вони дуже просто, таким самим розбійницьким способом, яким давнійше на коменду „старих“ розбивали українські віча. У всіх партіях є звичай, що на партійних з'їздах бувають лиш ті члени партійні, які на підставі партійної організації мають до сього право. Але „молоді“ москвофіли не зважали на се і стягнули на з'їзд усіх тих, хто з ними тримав. А коли „старі“ не хотіли на се пристати, щоб в з'їзді брали участь ті, які не мають до сього права, „молоді“ прийняли таку грізну поставу, що „старі“ зі з'їзду повтікали, лишаючи „молодих“ панами з'їзду. Таким способом „молоді“ вибрали до виділу „*Русской*

Рады“ і до „Народнаго Совѣта“ своїх людей і тепер мають партію в своїх руках та кидають громи на „старих“, які не хочуть слухати їх коменди, так само, як до сього послідного з'їзду „старі“ кидали громи на них.

З москвофільських послів з „молодими“ тримає тільки парламентарний посол д-р Марков і соймові послы д-р Дудикевич та Миронюк-Заячук; чотири послы до парламенту і сім послів соймових тримають зі „старими“ і вони мусіли втікати перед „молодими“ зі з'їзду. Таким чином москвофільська партія опинила ся тепер в тім дивнім стані, що вона остала без послів, а послы без партії: між великою більшістю партійних послів і партійними властями панує завзята боротьба.

Сій боротьбі повинні положити кінець селяни, збаламучені москвофільством. Сварка між „старими“ і „молодими“ москвофілами показала їм наглядно, що москвофільські провідники удають тільки приятелів народу, а в дійсности дбають тільки про себе самих. Отже все наше селянство повинно відвернути ся від них, а тоді з цілої москвофільської партії лишиться ся лиш купка провідників, без ніякого впливу на нарід і без посольських мандатів. Тоді і Поляки і Росіяни перестануть їм помагати проти наших народних інтересів, бо побачать, що з сього не буде їм ніякої користи. Тоді зникне москвофільство з нашої землі і лишиться по собі тільки погану пам'ять серед нашого народу.

МОСКВОФІЛИ НА ГОГОЛІВСЬКІМ СЬВЯТІ І ХТО НИМИ ТАМ ОПІКУВАВ СЯ.

Як ми вже згадували, в маю с. р. обходила Росія сьвято столітних роковин уродження славного російського письменника Миколи

Гоголя. Гоголь був з роду Українець, але обставини зложили ся так, що він, хоч любив свою рідну Україну та й написав чудові оповідання з українського життя, то писав усі свої твори по російськи. Через се ті російські круги, що хотіли би наш нарід зросийщити, величають Гоголя як великого російського патріота, який показав нашому народови дорогу до єдності з народом російським. І тепер ті круги використали обхід столітних роковин уродження Гоголя на те, щоби устроїти російську патріотичну маніфестацію, звернену проти українського національного руху.

На сю маніфестацію поїхали також галицькі москвофіли. І тут найліпше показало ся, хто з ними в Росії тримає.

Зараз на першій російській стації у Радзівілові коло Бродів, їх привитав жандармський полковник, — і так через цілий час опікували ся ними тільки цивільні і військові російські власти та ті політичні круги, на яких ті власти опирають ся. Не з російським народом і з тими, що російському народови добра бажають, єднали ся галицькі москвофіли в Росії, тільки з тими, що панують над російським народом, що його гнетуть, що замикають, вішають і розстрілюють оборонців народних прав. Гарне товариство, нема що казати! Та й гарних опікунів вибрали галицькі москвофіли для нашого народу, ще гарнійших як та польська шляхта, якій вони запроднують наш нарід у Галичині!

Розумієть ся, ті російські опікуни приймали галицьких москвофілів з великою парадю. Возили їх на військових кораблях, при звуках військової музики, годували й напували їх великопанськими стравами й напівками. Що-ж, зі свого бідного народу здирають вони досить, то й мають за що приймати зрадників і запроданців нашого народу. А приймаю-

чи їх, величали їх як своїх помічників, при помочи яких вони „визволять“ Галицьку Русь „з австрійської неволі“ і заведуть у ній російський „рай“.

А москвофільські делегати їли, пили, слухали та й потакували. В Австрії бють ся вони в груди, що нема вірніших підданих австрійської держави, як власне вони, вірні не тільки австрійському правительству і короні, але навіть тому польському панованню, яке Австрія завела в Галичині. А в Росії вони вислухують і виголошують промови про „визволенє Галицької Руси з австрійської неволі“.

Тільки ті російські круги, які сподіваються, що москвофіли допоможуть їм відвоювати Галицьку Русь від Австрії, помиляються. Москвофіли розуміють лиш такий патріотизм, який дає гроші, але не такий, за який треба покласти свої голови.

Нам, очевидно, нема ніякого діла до того, як вийде Австрія чи Росія на москвофільській „вірності“. За те не можемо дозволити, щоб москвофіли то з Австрією, то з Росією, то з Поляками торгували шкірою нашого народу, збиваючи зиски. Наш нарід зовсім не має причини одушевляти ся Австрією, яка віддала його на поталу польській шляхті, але ще менше має причини зітхати до того російського „раю“, де нашому народови відбирають його народну душу, в яким народні маси пухнуть з голоду, та вмирають на шибеницях.

ЩО МОСКВОФІЛИ ДУМАЮТЬ РОБИТИ В БУДУЧНОСТІ.

Ось-так розповіли ми, що москвофіли робили доси. Замість дбати про наш нарід, вели вони його до загибіли; замість помагати

Йому визволяти ся зпід польського і російського ярма, вони помагають те ярмо ще сильнійше укріпляти. І чим більше приходив наш нарід до свідомости, чим сильнішим ставав — як вислів тої свідомости — український національний рух, тим явніше єднали ся москвофіли з ворогами нашого народу: в Галичині з польською шляхтою, в Росії з російськими правительственными кругами.

В будучности ся шкідна робота москвофілів прибере ще більші розміри. Сподіваючи ся на гроші з Росії, москвофіли лагодять ся закладати російські школи і бурси для хлопців і дівчат, російські просвітні, економічні і фінансові товариства, щоб таким способом шкодити українським придбаням.

Ясна річ, що все те вийде не на користь нашого народу, тільки на користь польсько-шляхотського панованя. Закладанєм конкурентийних товариств москвофіли готові ослабити українські товариства, — се одно. А друге: коли між нашим народом буде більше москвофільських інституцій, то хоч сі інституції будуть штучно насажені грішми з Росії, то на-зверх все таки буде здавати ся, що вони є висловом політичної сили москвофільства. А тоді Поляки, уживаючи москвофілів проти українського національного руху, зможуть переконати австрійське правительство, що нашому народови не можна дєвати ніяких національних прав, бо він сам ще не знає, чи він окремий нарід, чи часть російського народу.

Ось-як всяке скріпленє москвофільства було би ослабленєм сили нашого народу і скріпленєм польського панованя над ним.

Зрештою москвофіли навіть не криють ся з тим, що вони готові скріпляти Поляків, щоб лиш пошкодити українському національному рухови. Вони в своїх газетах заявляють

отверто, що волять посилати свої діти до польських гімназій, ніж до українських, вкладати свої гроші до польських банків, ніж до українських, голосувати на польських кандидатів, ніж на українських, одним словом причиняти ся до польщення нашого народу, щоб лише знищити його національну самостійність.

ГЕТЬ З МОСКВОФІЛЬСТВОМ!

З усього, що було сказане доси, кожному ясно, що москвофільство, се велика перешкода в змаганнях нашого народу до свобідного національного життя. Аж коли зникне москвофільство, коли серед нашого народу не буде кому ширити баламутства, що він — не окремий, самостійний нарід, тільки часть народу російського, коли весь наш нарід буде творити один національний табор, — аж тоді зможемо ми швидше добити ся ліпшої долі. В Австрії не зможуть тоді відповідати на наші національні домагання: „Найперше погодіть ся між собою, що ви за нарід: український чи російський!“ А й ті російські круги, які хочуть наш нарід зросійщити, швидше покинуть ту свою політику, коли побачать, що в Галичині москвофільство зовсім збанкрутувало.

Отже в нашій національній роботі важною задачею являється винищення москвофільства. Якжеж нам його винищувати? Очевидно, не инакше, як тільки словом правди і науки. Треба нам старати ся отворити очи тим селянам, які ще тримають ся москвофільських провідників, показуючи їм, яке шкідливе москвофільство для нашого народу. А коли від москвофільських провідників відвернеть ся те селянство, яке тепер іде ще за ними, тоді они остануть генералами без армії, стратять весь

політичний вплив і швидко й слід по них загине.

Очевидно, щоб москвофільство могло взяти верх над українським національним рухом, про се нема й мови. Але власне через те, що воно чує свій близький кінець, звертати-ме воно всі свої зусилля на те, щоб пошкодити тій силі, яка спричинила йому смерть, т. є. українському національному рухови. І тому чим швидше український національний рух відірве від москвофільських провідників те селянство, яке ще їх держить ся, тим менше шкоди зможуть вони нанести нашому народови.

* * *

Коли нашими духовими очима оглянемо ту дорогу, яку перейшов уже український національний рух у боротьбі з москвофільством, то можемо з вдоволенєм дивити ся в будучність. Український національний рух надав форми і зміст цілому життю нашого народу, став висловом його потреб і змагань, його провідником на шляху до національного визволення, випираючи що-раз більше москвофілів з їх становища провідників народу на становище незначного гуртка, який стоїть поза областю життя народу.

Хоч наші вороги крачуть мов ворони над нашими головами, то ми не тільки не маємо потреби упадати на дусі, але противно, можемо мати як найгарнійші надії на будучність. Адже ми не якийсь малий народець, але нас багато більше як Поляків, а мало-що менше як Росиян! Адже **нас Русинів є понад трийцять мільонів**, з чого півчверта мільона живе в Австрії, а решта в державі російській, на славній козацькій Україні.

А при тім наша народна свідомість і си-

ла безупинно ростуть. З сеї книжочки видно, як вони зросли в Галичині. Так само росте вона й на Буковині. А найважнійше те, що й на Україні, під російським царем, де нашого народу є понад 25 мільонів, і там росте живо наша народна свідомість і сила.

Хоч російські царі страх як були наважили ся переробити наш нарід на Росиян, хоч були навіть заказали друкувати по нашому книжки й газети, щоб наш нарід відвикав від рідної мови і приймав мову російську, — то все те таки не помогло. Наш нарід перебув і се лихоліть, а тим часом і на російських царів прийшла тяжка година. Своім пануванем вони так усім надоїли, що в кінци весь нарід збунтував ся проти них і вони мусіли дати народови хоч трохи більше прав. Ось так від 1906 року і Росия має вже „хоть куцую, але конституцію“.

Від тоді полекшало й нашому народови на Україні і тепер там іде що-раз живійша народна робота. Видають ся українські газети і книжки, закладають ся „Просвіти“, по селах іде організація українських читалень і позичкових кас, одним словом ширить ся народна українська свідомість і росте народна сила.

І тому з надією треба нам дивити ся в будучність. Бо коли всі ми — трицять мільонів людей! — станемо свідомим народом і злучимо ся проти наших ворогів в одну силу, то хто годен нас перемогти? Від свідомости і сили такого великого народу певне

„згинуть наші вороженьки
як роса на сонці,
запануєм і ми брата
у нашій сторонці“ —

як співаєть ся в нашім народнім імні:
„Ще не вмерла Україна“.

